

TAMPEREEN
AMMATTIKORKEAKOULU

VARHAISKASVATTAJIEN NÄKEMYKSIÄ YM- PÄRISTÖKASVATUKSESTA JYVÄSKYLÄN VARHAISKASVATUKSESSA

Jonna Laitinen

Opinnäytetyö
Huhtikuu 2018
Sosionomikoulutus

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosionomikoulutus

LAITINEN, JONNA:

Varhaiskasvattajien näkemyksiä ympäristökasvatuksesta Jyväskylän varhaiskasvatuksessa

Opinnäytetyö 74 sivua, joista liitteitä 7 sivua
Huhtikuu 2018

Opinnäytetyön tavoitteena oli saada tietoa siitä, kuinka varhaiskasvattajat kokevat ympäristökasvatuksen käsitteenä ja mitä siihen heidän mielestään kuuluu. Tavoitteena oli myös saada selville, millaisilla toimintatavoilla ja menetelmillä ympäristökasvatusta toteutetaan Jyväskylässä ja mitkä sen mahdolliset haasteet ja mahdollisuudet ovat. Tarkoituksena oli selvittää yksilöteemahaastattelun keinoin varhaiskasvattajien näkemyksiä ympäristökasvatuksesta ja kuvailla niiden kautta ilmiön keskeisiä ja kiinnostavia piirteitä.

Tutkimus oli laadullinen eli kvalitatiivinen ja sen kohderyhmänä toimivat Jyväskylän kaupungin varhaiskasvatuksen ammattilaiset. Tutkimusaineisto kerättiin teemahaastattelun eli puolistrukturoidun haastattelun keinoin. Teoriaosassa käsitellään yleisesti ympäristökasvatusta, jonka jälkeen syvennytään sen toteuttamiseen varhaiskasvatuksen tasolla.

Tulosten mukaan ympäristökasvatus käsitettiin laajaksi kokonaisuudeksi, jota toteutetaan sekä sisällä että ulkona ja johon kuuluvat luonto ja rakennettu ympäristö. Luontokasvatuksen ja kestävän kehityksen periaatteiden koettiin kuuluvan isoina osa-alueina ympäristökasvatukseen. Ympäristökasvatusta toteutettiin monipuolisoin keinoin erilaisin toteutustasoin päivittäin varhaiskasvatuksen arjessa. Ympäristökasvatuksen erilaisista haasteista ja mahdollisuuksista aineistoista nousivat esille esimerkiksi varhaiskasvattajan omien arvojen merkitys jokapäiväisessä työssä sekä ympäristökasvatuksen profiilin nostattaminen varhaiskasvatuksessa.

Johtopäätöksinä voidaan todeta, että varhaiskasvattajien tulee muistaa viedä lapsia monipuolisiin ympäristöihin ja huomioida toiminnassa kestävä kehitys ja osallisuus. Ympäristökasvatuksen näkyvyyttä varhaiskasvatussuunnitelmissa varsinkin paikallisella tasolla voitaisiin lisätä. Ympäristökasvatuksen toteutustavoissa voidaan todeta olevan paljon hyviä käytänteitä, mutta myös kehittämisen kohteita kuten ympäristövastaavan nykyistä selkeämpi rooli ja ympäristökasvatuksen parempi sisällyttäminen päiväkotien erilaisiin suunnitelmiin. Näin sen jokapäiväinen rooli ja merkitys varhaiskasvatuksessa voisi tulla paremmin varhaiskasvattajien tietoisuuteen.

Asiasanat: ympäristökasvatus, varhaiskasvatus, ympäristö, kestävä kehitys, luonto

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

LAITINEN, JONNA:

Early Childhood Educators' Views on Environmental Education in Early Childhood Education in Jyväskylä

Bachelor's thesis 74 pages, appendices 7 pages
June 2018

The aim was how early childhood educator experience the environmental education and what is included in it. The aim was also to find out how environmental education is implemented in Jyväskylä and what the possible challenges and possibilities are.

The thesis was qualitative in nature and the target group was early childhood education professionals of Jyväskylä city. The material was collected by theme interview. The data were analyzed through content analysis.

According to the results, the environmental education was seen as a vast whole, which is put into practice inside and outside and it includes nature and built environment. Environmental education is put into practice in various ways by using different implementation in early childhood education. Challenges and opportunities of environmental education were for example significance of an early childhood educator own values meaning in everyday work and raising the profile of environmental education to early childhood education.

It was found that early childhood educator should remember to take children to different kind of environments taking sustainable development and participation into consideration. It can be noticed that there is good put into practice ways in implementation of environmental education. There are also some development spots like existed role of environmental coordinator and better incorporation of environmental education to day care center's different programs.

Key words: environmental education, early childhood education, environment, sustainable development, nature

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT.....	8
2.1	Aiheen valinta ja kohdejoukko	8
2.2	Tutkimusote	8
2.3	Tarkoitus, tutkimuskysymykset ja tavoitteet	9
2.4	Aiempia opinnäytetöitä aiheesta	10
3	KESKEISET KÄSITTEET JA TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT.....	12
3.1	Ympäristökasvatuksen määrittely ja tavoitteet	12
3.2	Palmerin puumalli.....	15
3.3	Ympäristökasvatus vai kestävä kehityksen kasvatus?	18
3.4	Ympäristökasvatuksen nykyinen tila Suomessa	19
3.5	Varhaiskasvatuksesta lyhyesti	21
3.6	Ympäristökasvatus varhaiskasvatussuunnitelmissa.....	22
3.7	Ympäristökasvatus varhaiskasvatusikäisten lasten kanssa	25
3.8	Ympäristökasvatuksen toteutumisen mahdollisia haasteita.....	28
4	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	31
4.1	Tutkimusmenetelmä.....	31
4.2	Aineiston hankinta	33
4.3	Aineiston käsittely	34
4.4	Aineiston kuvaaminen ja analyysi	35
4.5	Opinnäytetyön eteneminen käytännössä.....	37
5	TULOKSET	38
5.1	Ympäristökasvatuksen määrittely ja sen sisällöt	38
5.2	Ympäristökasvatuksen toteuttamisen toimintatavat	43
5.2.1	Jyväskylän varhaiskasvatuksen ympäristöohjelmasta nousevia asioita.....	45
5.2.2	Toteutukseen liittyviä ja siihen vaikuttavia asioita	48
5.3	Ympäristökasvatuksen haasteet ja mahdollisuudet.....	50
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	55
6.1	Tuloksista.....	55
6.2	Opinnäytetyöprosessista	59
6.3	Luotettavuus ja eettisyys.....	59
6.4	Jatkotutkimuksen aiheet.....	61
7	POHDINTA.....	62
	LÄHTEET.....	63
	LIITTEET	68

Liite 1. Saatekirje	68
Liite 2 Haastattelurunko	69
Liite 3 Esimerkki analysointiprosessista	70
Liite 4 Keke-vuosikello	71
Liite 5 Jyväskylän varhaiskasvatuksen ympäristöohjelma.....	72
Liite 6 Materiaalivinkkejä ympäristökasvatuksesta varhaiskasvatukseen	74

1 JOHDANTO

Nykyaikana lapset tuntuvat olevan vieraantuneita luonnosta ja ympäristöstään. Koko ajan enemmän aikaa vietetään sisätiloissa elektronisten laitteiden parissa eikä viettäen aikaa ulkona ja luonnossa. Joidenkin lasten kokemukset erilaisissa ympäristöissä ja luonnossa olemisesta voivat olla hyvinkin vähäiset. Luonnossa liikkumisen ja oleilun positiivinen merkitys hyvinvointiin ja terveyteen on lukuisissa tutkimuksissa todettu (Luke 2016). Jo tämän takia lapsille tulee opettaa ympäristössä ja luonnossa olemisen taito sekä antaa myös siten valmiuksia kunnioittaa ja suojella sitä. Jo varhaisiällä tämä asia tulee huomioida ja tässä varhaiskasvatuksen ympäristökasvatuksella on myös suuri rooli.

Tämä opinnäytetyö kertoo ympäristökasvatuksesta, joka on olennainen osa varhaiskasvatuksen pedagogiikkaa Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2016) mukaisesti. Ympäristökasvatuksen voidaan tiivistää olevan kasvatuksellista toimintaa tavoitteenaan elinikäinen oppimisprosessi siten, että yksilöiden sekä yhteisön taidot, arvot, tiedot ja toimintatavat olisivat kestävän kehityksen mukaisia (Suomen ympäristökasvatuksen seura Ry 2016). Ympäristöministeriö (2013) määrittelee kestäväällä kehityksellä tarkoitettavan toimintaa, joka ottaa huomioon tasapuolisesti ihmisen, ympäristön ja talouden päätöksenteossa ja toiminnassa. Toiminnassa tulee siis huomioida ekologinen, taloudellinen sekä sosiaalinen että kulttuurinen vaikutus.

Ympäristökasvatus on hyvin laaja ja monipuolinen ilmiö ja tavoitteena onkin selvittää laadullisen tutkimuksen keinoin, kuinka Jyväskylän kaupungin varhaiskasvattajat kokevat ympäristökasvatuksen käsitteenä ja mitä siihen heidän mielestään kuuluu. Tavoitteena on myös saada selville, millaisilla toimintatavoilla ja menetelmillä sitä toteutetaan Jyväskylässä. Myös mahdollisia haasteita ja kehittämismahdollisuuksia on tavoitteena saada esille.

Tässä opinnäytetyössä käsitellään ympäristökasvatusta melko yleisellä tasolla tuoden esille kuitenkin sen kaikki ulottuvuudet. Teoriaosassa pureudutaan monipuolisesti ympäristökasvatuksen eri osa-alueisiin huomioiden sen toteuttamisen taso erityisesti varhaiskasvatusikäisten lasten parissa. Ympäristökasvatuksen kentän ollessa niin laaja ja monipuolinen, ei sen kaikkiin ulottuvuuksiin pysty kuitenkaan syvällisesti paneutumaan ja monia asioita on jouduttu teoriaosasta rajaamaan. Esimerkiksi ympäristön ja lapsen välisen

suhteen tarkastelu tai ympäristökasvatuksen ja sen tavoitteiden määrittelyyn käytettyjen muiden mallien esittely Palmerin puumallin lisäksi on jouduttu rajaamaan pois.

Tämä opinnäytetyö antaa tärkeää tietoa varhaiskasvatuksen kentälle levittämällä tietoutta ja antamalla keskustelun ja pohdinnan aiheita jokaiseen työpaikkaan. Opinnäytetyön tuloksena syntyy ainutlaatuista tietoa siitä, miten ympäristökasvatusta voidaan päiväkodin arjessa toteuttaa ja miten sitä voidaan lähteä kehittämään. Uskon liitteinä olevien materiaalivinkkien ja Keke-vuosikellon olevan esimerkiksi tärkeitä tälle kehittämistyölle.

Opinnäytetyön reflektion pohjana toimii koulutuksen antama laaja tieto aiheesta ja harjoittelujaksoilla omaksutut havainnot. Viikoittaiset retket lähiympäristöön ja metsään ovat useasti näkyvin osa ympäristökasvatuksen toteutuksesta päiväkodissa. Ympäristökasvatusta ei ole kuitenkaan vain näissä retkissä, vaan sen voidaan ajatella olevan läsnä monin eri ulottuvuuksin jokaisessa päiväkotipäivässä.

Suomalaiset ovat ympäristötietoisia, mutta passiivisia tekemään mitään asioiden hyväksi. Sen takia on lähestyttävä lapsia ja nuoria osallistavalla otteella, jotta saisimme heidät kiinnostumaan ja toimimaan ympäristön hyväksi. (Vanhanen 2011, 133.) Luonnossa ja erilaisissa ympäristöissä oleminen voi saada tämän ympäristövastuullisen käyttäytymisen aikaiseksi hyödyttäen siten meitä kaikkia yhteiskunnallisella tasolla. Sen takia meillä kasvattajilla on suuri vastuu viedä lapsia erilaisiin ympäristöihin ja luontoon toteuttaen monipuolisesti ja aktiivisesti ympäristökasvatusta, jotta planeetastamme pidettäisiin huolta jatkossakin.

2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT

2.1 Aiheen valinta ja kohdejoukko

Opinnäytetyöni aihe tuli omasta kiinnostuksestani luontoa ja ympäristöä kohtaan. Pohdin monipuolisesti vaihtoehtoja aihetta etsiessä, mutta kiinnostus ja into tehdä ko. aiheesta vahvistui melko nopeasti. Olen aina liikkunut ja ollut luonnossa paljon jo lapsesta lähtien ja koen sen hyvin voimaannuttavana. Onkin mielestäni tärkeää opettaa jo varhaisesta iästä lähtien lapsia kunnioittamaan ja suojelemaan luontoa sekä tukea heidän myönteistä suhdettaan luontoon. Huomasin myös harjoittelujaksoillani päiväkodeissa ympäristökasvatuksen tärkeyden ja myöskin sen vahvan painatuksen luontokasvatuksen muodossa koko Jyväskylän kaupungin varhaiskasvatuksessa. Näistä lähtökohdista minulle heräsi innostus tutkia ilmiötä enemmän.

Toteutan opinnäytetyöni yhteistyössä Jyväskylän varhaiskasvatuksen ammattilaisten kanssa. Keskustelin Jyväskylän kaupungin ympäristöasioista vastaavan esimiehen kanssa opinnäytetyöni aiheesta ja mahdollisesta toteutustavasta. Hän lupasi olla välittämässä saattekirjeen sisältävää sähköpostiviestiä eteenpäin muille esimiehille ja sitä kautta varhaiskasvattajille (Liite 1). Varhaiskasvattajalla tarkoitan tässä aineistossa lastentarhaopettajan pätevyyden omaavaa ammattilaista. Valikoin lastentarhaopettajat kohdejoukokseni, sillä he ovat vastuussa pedagogiikan toteuttamisesta varhaiskasvatuksessa.

2.2 Tutkimusote

Opinnäytetyöni on tapaus- eli case-tutkimus, jonka tuottama tieto on yksityiskohtaista ja saadaan yksittäisestä tapauksesta tai pienestä joukosta toisiinsa suhteessa olevista tapauksista (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2013, 134). Tapaustutkimuksessa tutkittava yksikkö voi olla esimerkiksi yhteisö, ihmisryhmä tai yksilö, jota tarkastellaan todellisessa kontekstissaan eli reaali maailman ympäristössään. Tutkimusaineistona toimivat pääsääntöisesti esimerkiksi erilaiset dokumentit, haastattelut ja havainnot. (Kananen 2008, 84.) Opinnäytetyöni on tapaustutkimus aiheenaan ympäristökasvatus osana Jyväskylän varhaiskasvatusta.

Opinnäytetyöni tutkimusote on laadullinen eli kvalitatiivinen, sillä pyrin tuomaan esille sanoja numeroiden sijaan. Laadullisen tutkimuksen keinoin pystytään paremmin kuvaamaan ilmiötä, koska tekstin avulla pystytään tuomaan esille esimerkiksi suhtautumista ja asenteita, mihin määrällisellä tutkimuksella ei pystytä (Kananen 2015, 71). Laadullisessa tutkimuksessa on tarkoitus pyrkiä tutkimaan kohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti ja löytämään sekä paljastamaan tosiasioita (Hirsjärvi ym. 2013, 161).

Laadullisen tutkimuksen tärkeä tehtävä on olla emansipatorinen. Tämä tarkoittaa haastateltavien olevan muutakin kuin väline saada tietoa; haastateltavien ymmärrys asiasta tulisi lisääntyä ja siten vaikuttaa myönteisesti hänen ajattelu- ja toimintatapoihin myös haastattelun jälkeen. Emansipatorisuus tavoitteena antaa haastateltaville mahdollisuuden intuitiiviseen tunteeseen, että heidän ymmärryksensä tutkittavasta asiasta on kasvanut ja hän on tullut aidosti kuunnelluksi ja kuulluiksi. (Vilka 2015, 125-126.) Haastatteluun osallistuminen antaa siis haastateltavallekin paljon.

Laadullisessa tutkimuksessa aineiston kokoa määrittelee laatu eikä määrä. Tutkimusaineisto toimii apuvälineenä ilmiön ymmärtämisessä tai teoreettisen tulkinnan muodostamisessa eikä sillä siis tavoitella yleistettävyyttä kuten määrällisessä tutkimuksessa. Tutkimusaineistossa tulisi kuitenkin saavuttaa saturaatio eli kylläntymispiste, jossa aineiston peruslogiikka toistaa itseään eikä tutkimusongelmaan ajatella tulevan enää mitään uutta tietoa lisäaineiston myötä. Tähän liittyy kuitenkin ongelmakohtia, koska on esimerkiksi kiinni tutkijan oppineisuudesta, kuinka hän löytää uusia näkökulmia aineistoista ja ihmisten omakohtainen ja ainutlaatuinen kokemus asiasta juuri sinä tilanteessa on myös otettava huomioon. (Hirsjärvi ym. 2013, 181-182; Vilka 2015, 152-153.) Opinnäytetyöprosessi on siis aina ainutkertainen luomus.

2.3 Tarkoitus, tutkimuskysymykset ja tavoitteet

Tutkimuksella tulee aina olla jokin tarkoitus ja nämä piirteet jaetaan useasti neljään luokkaan; kartoittavaan, selittävään, kuvailevaan ja ennustettavaan. Tarkoituksia voi olla monta ja ne voivat myös muuttua tutkimuksen aikana. (Hirsjärvi ym. 2013, 138.) Opinnäytetyötäni voisi kuvailla kartoittavaksi ja kuvailevaksi, koska opinnäytetyön tarkoitus on selvittää yksilöteemahaastattelun keinoin varhaiskasvattajien näkemyksiä ympäristökasvatuksesta ja kuvailla niiden kautta ilmiön keskeisiä ja kiinnostavia piirteitä.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Mitä ympäristökasvatus on ja mitä se käsittää varhaiskasvattajien mielestä?
2. Millä eri tavoin ympäristökasvatusta toteutetaan päiväkotien arjessa?
3. Mitkä ovat ympäristökasvatuksen toteuttamisen haasteet ja mahdollisuudet?

Tavoitteena on saada tietoa siitä, kuinka kasvattajat kokevat ympäristökasvatuksen käsitteenä ja mitä heidän mielestään siihen kuuluu. Tavoitteena on myös saada selville, millaisilla toimintatavoilla ja menetelmillä sitä toteutetaan Jyväskylässä. Myös mahdollisia haasteita ja kehittämismahdollisuuksia on tavoitteena saada esille.

Ympäristökasvatus on hyvin laaja alue ja se käsittää perinteisen luontokasvatuksen lisäksi paljon muutakin. Haluan opinnäytetyössäni selvittää ympäristökasvatuksen kokonaisvaltaista toteutumista Jyväskylässä. Laadullisen opinnäytetyöni tuloksina syntyy analyysia siitä, millä tavalla nämä haastatteleman kuusi varhaiskasvattajaa kokevat ympäristökasvatuksen ja sen näkymisen käytännössä heidän arjessaan.

2.4 Aiempia opinnäytetöitä aiheesta

Ympäristökasvatuksesta on tehty paljon tutkimuksia ja opinnäytetöitä, koska onhan se hyvin olennainen osa varhaiskasvatusta. Esimerkiksi Kuusela Krista (2016) tutki opinnäytetyössään ”Ympäristökasvatus varhaiskasvatuksessa: Ympäristökasvatuksen toteutuminen, kokeminen ja kehittämistoiveet Rovaniemellä”- sen toteutumista yleisesti Suomessa sekä paikallisella tasolla. Opinnäytetyössä käytettiin tutkimusmenetelmänä sähköistä kyselyä, joka lähetettiin sekä kunnallisille ja yksityisille varhaiskasvatusyksiköille. Tulosten mukaan ympäristökasvatus oli melko hyvällä tasolla kaikissa kyselyyn vastanneissa päiväkodeissa, mutta kehittämisen varaa löydettiin työntekijöiden asenteista ja sitoutumisesta varsinkin kierrätyksen toteuttamisessa.

Kujanpää Teija (2017) on tutkinut metsäryhmissä toteutettavaa ympäristökasvatusta varhaiskasvattajien näkökulmasta saman nimisessä työssään. Tarkoituksena oli selvittää millä tavalla kasvattajat kokevat ympäristökasvatuksen, mitä toimivia menetelmiä sen to-

teuttamiseen on ja miten juuri metsäryhmissä toteutuu ympäristökasvatus. Työn tuloksena todettiin ympäristökasvatuksen olevan taustana kaikessa toiminnassa näkyen varsinkin kestävän kehityksen näkökulman myötä ja metsäryhmissä hyödynnettävän monipuolisesti esimerkiksi luonnonmateriaaleja, vuodenaikoja ja liikkumista erilaisissa ympäristöissä.

Toiminnallisia opinnäytetöitä ympäristökasvatuksen saralta löytynee myös. Laaksonen Henna (2014) teki opinnäytetyössään ”Ympäristökasvatus osana varhaiskasvatusta- Päiväkoti Omppulan ympäristökasvatusopas”- konkreettisen oppaan Omppulan päiväkotiin. Oppaassa selvitetään ympäristökasvatuksen toteutumista ja tavoitteita kyseisessä päiväkodissa ja tuodaan esille työntekijöille vinkkejä ympäristökasvatuksen toteuttamiseen. Raappana Seija (2016) on myöskin kehittänyt ja tuottanut opinnäytetyössään ” ”Toi on keltamahalintu!” Lapsen luontosuhteen vahvistaminen varhaiskasvatuksessa” Ammi Ampiaisen luontorepun ympäristökasvatuksen toteuttamiseen.

Keski-Suomen alueella ympäristökasvatus ei nouse tutkimusaiheena suosituimmaksi. Ympäristökasvatusta koulumaailmassa on tutkinut Jernfors Teemu (2015) työssään ”Ympäristökasvatuksen näkyvyys Jyväskylän Vihreä lippu-kouluissa”, jossa hän pääasiassa havainnoinnin avulla tutki 4-luokkalaisten ja kouluhenkilökunnan arkipäivää Vihreän lipun omaavissa kouluissa täydentäen tutkimustaan verkkokyselyllä ja ympäristövastavien haastatteluilla. Vihreä lippu-ympäristömerkki koettiin kunnia-asiana sitoutumisena ympäristöasioiden parantamiseen, mutta myös työläänä kirjallisten töiden suuren määrän vuoksi.

Luontopainotteisen päiväkodin tarvetta Jyväskylässä on myös kartoitettu. Mäntylä Niina ja Laitinen Hannele (2016) totesivat ” ”Aarnimetsän päiväkoti”: Kartoitus luontopainotteisen yksityisen päiväkodin potentiaalille”- opinnäytetyössään Jyväskylässä olevan tulosten viittaamana tarve uudelle päiväkodille, mutta luontopainotusta ei pidetty vanhempien toimesta kuitenkaan tärkeimpänä perusteena päiväkodin valinnalle. Vanhemmat kokivat luontokasvatuksen kuitenkin tärkeänä, jonka perusteella luontopainotteinen päiväkoti voisi tekijöiden mukaan menestyä sijainnin ollessa sopiva.

3 KESKEISET KÄSITTEET JA TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

Seuraavaksi käymme läpi opinnäytetyöni teoreettisia lähtökohtia ja keskeisiä käsitteitä. Ympäristökasvatus osana varhaiskasvatusta muodostui opinnäytetyöni teoreettiseksi lähtökohdaksi. Keskeisiä käsitteitä ovat ympäristökasvatus, varhaiskasvatus, ympäristö, kestävä kehitys ja luonto. Tässä luvussa puhun yleisesti kasvattajista, koska ympäristökasvatusta toteuttavat kaikki lapsen kasvattamiseen osallistuvat aikuiset.

Teoreettisen viitekehityksen ja käsitteiden avulla opinnäytetyölle luodaan kehys ja ne antavat näkökulman tarkastella aineistoa. Lisäksi niiden avulla voidaan selostaa, kuvata tai perustella tuloksia ja päätelmiä. Varsinkin aineistolähtöisessä opinnäytetyössä analyysin tulokset ja tulkinta voidaan nostaa teorian avulla yleiselle tasolle. (Vilka 2015, 37-38.)

Luvun aluksi perehdytään ympäristökasvatuksen määrittelyyn ja sen tavoitteisiin. Tämän jälkeen esitellään Palmerin puumalli, joka on käytetyin malli ympäristökasvatuksen jäsenyykseen. Ympäristökasvatuksen ja kestävä kehityksen kasvatuksen eroja pohditaan, minkä jälkeen tutustutaan sen nykyiseen tilaan Suomessa yleisesti ja myös paikallisella tasolla Jyväskylässä. Varhaiskasvatuksen lähtökohtiin perehdymme hieman ja tutkimme ympäristökasvatuksen esiintyvyyttä varhaiskasvatussuunnitelmissa. Ympäristökasvatuksen toteuttamiseen varhaiskasvatusikäisten lasten kanssa ja sen toteutumisen mahdollisiin haasteisiin pureudumme luvun lopuksi.

3.1 Ympäristökasvatuksen määrittely ja tavoitteet

Ympäristökasvatuksen käsite syntyi jo 1960-luvulla, jolloin alettiin kiinnittää huomiota ihmisten toiminnan ja tekojen vaikutuksesta maapallomme säilymiseen (Wolff 2004, 18-19). Ympäristökasvatus voidaan määritellä olevan kokonaisvaltaiseen ympäristövastuulliseen elämäntapaan kasvattamista tarjoamalla positiivisia oppimisen ja toimimisen kokemuksia (Koskinen 2010, 90; Raittila 2016, 211). Ympäristövastuullisuudella tarkoitetaan yksilön tai yhteisön kykyä ja pyrkimystä toimia ympäristön kannalta parhaalla mahdollisella tavalla oman osaamisen ja toimintaympäristöjen puitteissa (Aarnio-Linnanvuori 2010, 12). Ympäristökasvatuksessa ihminen pyritään saada tiedostamaan riippu-

vuutensa ympäristöstä ja siten lisäämään ympäristömyönteisiä asenteita itsessään (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 20). Ympäristökasvatuksessa on lopulta kyse voimaantumisen ja omistajuudesta, jossa on tarkoituksena parantaa ihmisten kykyä kohdistaa ympäristö- ja kehityskysymykset omiin yhteisöihinsä. Siinä on kyse ihmisten uskomuksiin ja asenteisiin vaikuttamisesta tarjoamalla riittävää tietoa sekä näiden asenteiden kääntämisestä kestäväen kehityksen mukaiseksi toiminnaksi. (Palmer 1998, 274). Ympäristökasvatusta onkin hankala määritellä hyvin tarkasti ja yksiselitteisesti.

Ympäristökasvatuksen tavoitteena YK:n mukaan on kasvattaa tietoisuuteen ja huoleen taloudellisten, sosiaalisten, poliittisten ja ekologisten tekijöiden riippuvuudesta toisistaan kaupunki- ja maalaisympäristössä. Jokaiselle ihmiselle tulisi mahdollistaa ympäristön suojelemaan ja parantamiseen tarvittavat arvot, asenteet ja taidot. Yksilöille, ryhmille ja koko yhteiskunnalle tulisi luoda uusia ympäristöön liittyviä toimintamalleja. (Heinonen & Luomi 2008, 2; Suomen ympäristökasvatuksen seura Ry 2016.) Parikka-Nihti & Suomela (2014, 22) tarkentavat ympäristökasvatuksen tavoitteisiin tietoisuuden ympäristöstä ja sen hyväksi toimimisen kokonaisvaltaisesti, kestäväen kehityksen edistämisen sekä kansalaisten osallisuuden parantamisen.

Ymmärtääksemme ympäristökasvatuksen ulottuvuuksia, tulee meidän ymmärtää ympäristön käsite. Raittila (2016, 212-213) toteaa, että ympäristö ei ole pelkästään ympärillämme oleva fyysinen elämistila, vaan ympäristö syntyy relationaalisesti ihmisten toimissa siinä. Ympäristö määrittää siis ihmisenä olemista, mutta ihminen määrittää myös ympäristöä, suhdettaan siihen ja siinä elämiseen. Esimerkiksi päiväkodin piha on fyysinen, yksilöllisesti tulkittu ja myös samalla kulttuurinen ympäristö. Ympäristö ei ole siis vain ihmisen ulkopuolella olevan ympäristön tutkimista vaan ihmisen ja ympäristön suhteeseen liittyviä kysymyksiä ja niiden tutkimista. (Raittila 2016, 212-213.) Ympäristön voidaan ajatella olevan siis henkilökohtainen, sosiaalinen, luonnontieteellinen ja yhteiskunnallinen. Henkilökohtaisen suhteen muodostaminen ympäristöön on tärkeintä mahdollisen vieraantumisen ja välinpitämättömyyden ehkäisemiseksi. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 18.)

Mikä sitten on luontoa ja missä sitä on? Luonto on läsnä jatkuvasti ja kaikkialla; niin rakenteiden materiaaleissa, hengitysilmassa kuin pihakasveissakin (Willamo 2005, 170). Luonto voidaan määritellä myös koskemattomaksi ja villiksi, luonnottoman ja keinotekoisien vastakohtaksi, tutkimuksen ja raaka-aineiden kohteeksi tai monimutkaiseksi

ekosysteemiksi, jossa kaikki osat vaikuttavat keskenään ja ovat riippuvaisia toisistaan (Elliot 2010, Parikka-Nihti & Suomela 2014, 17–18 mukaan). Lapsille ei siis kannattaisi puhua metsään mentäessä ”luontoretkestä”, koska luonto ei ole erillinen paikka, jonne mennään (Willamo 2004, 35). Tällaiset asiat voivat arkielämässä jäädä helposti tiedostamatta.

Ympäristökasvatuksesta saattaa tulla monelle ensimmäisenä mieleen luontokasvatus. Ympäristökasvatuksen juuret ovatkin luonnonsuojeluaatteessa ja se saattaa vaikuttaa tämän mielikuvan olemassaoloon edelleen (Raittila 2016, 212). Luonto mahdollistaakin monipuolisesti niin kokemukselliset, pelilliset, liikunnalliset, aistilliset, taiteelliset, kokeelliset kuin tutkimukselliset työmenetelmät (Mykrä 2017, 10), mikä tekee siitä hyvin monipuolisen oppimisympäristön. Luonto tarjoaa myös esteettisen kokemuksen ja rauhoittumisen paikan (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 45). Luontokokemuksia voi kuitenkin saada lähes missä tahansa ympäristössä: takapihan nurmikolla, kauppamatkalla, metsässä, kasvien kasvattamisessa tai lemmikkieläintä hoidettaessa. Luonto onkin läsnä monissa asioissa arjessamme; kyky huomata ja havaita oma lähiluonto onkin tärkeää luontosuhteen kehittymiselle. (Cantell 2011, 32.) Luontokasvatus vaikuttaakin olevan siis syystä iso osa ympäristökasvatusta.

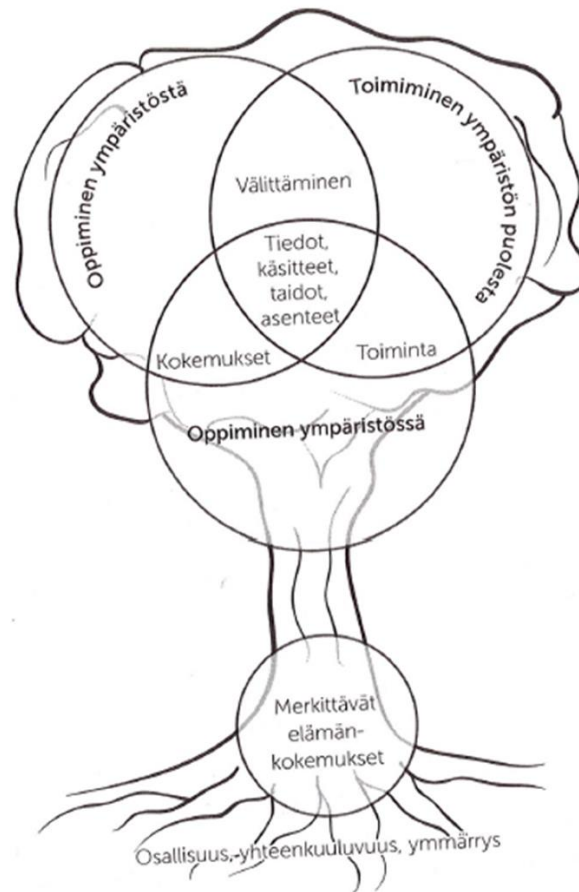
Yhtä moniulotteinen kuin on luonto määritellä, on myös luontosuhde. Willamo (2004, 39-45) esittelee lähtökohdaksi mieltä, onko ihminen osa luontoa vai irrallinen osa siitä. On kuitenkin mahdollista ajatella meidän ihmisten ja meidän toiminnan sisältävän molemmat näkökulmat. Kun me tunnemme kuuluvamme luontoon, tuo se mukaan inhimillisen näkökulman ihmisen toimintaan vastuun kantamisen muodossa. Ihminen tulisi saada kokemaan ja näkemään itsensä osaksi luontoa, joka saisi tiedostamaan riippuvuutensa luonnosta ja löytämään oma fyysinen ja henkinen yhteys siihen. (Willamo 2004, 39-45.) Ympäristökasvatuksen olennainen osa onkin kehittää tätä tunneyhteyttä ja omaa henkilökohtaista luontosuhdetta, joka onnistuessaan herättää myös halun suojella sitä (Wahlström & Juusola 2017, 13).

Ympäristökasvatukseen kuuluvat myös rakennetun ympäristön elementtejä kuten kaupunkikokemukset, kaupunkiympäristöön liittyvä tieto ja elämäntapaan liittyvät pohdinnat (Pramling Samuelsson & Kaga 2008, Raittila 2016, 210 mukaan). Myönteinen suhde kaupunkiluontoon, rakennettuun ympäristöön sekä sosiaaliseen ja kulttuuriseen ympäristöön

ovat myös siis tärkeitä (Cantell 2011, 332) perinteisen metsässä olemisen lisäksi. On siis tärkeää muistaa monipuolisuus ja kokonaisvaltaisuus toiminnassamme.

3.2 Palmerin puumalli

Ympäristökasvatukseen liittyy monia eri jäsennyksiä sen sisällön määrittelyyn. Niistä käytetyin teoreettinen malli on Joy. A. Palmerin puumalli, jonka mukaan pohjan ympäristökasvatukselle luovat myönteiset luontokokemukset lapsuudessa (Kuva 1). Myönteisten tunteiden vallitessa oppiminen on tehokkainta ja sen takia tällaisten positiivisten ja syvälisten kokemusten tarjoaminen on tärkeintä. Palmerin mallin mukaan ympäristökasvatuksen sisällöt jaetaan kolmeen osaan; oppimiseen tai toimintaan ympäristössä, oppimiseen ympäristöstä sekä ympäristön puolesta. Näitä kolmea kokonaisuutta ei voi täysin erottaa toisistaan vaan ne kietoutuvat toisiinsa ollen yhtä tärkeitä. (Raittila 2016, 213; Wahlström & Juusola 2017, 13.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteetkin jakavat ympäristökasvatuksen näihin osa-alueisiin (2016, 45). Aarnio-Linnanvuori (2014, 24-25) jakaa nämä ulottuvuutta kolmeen osaan: tiedekasvatukseen, herkkyykskasvatukseen ja arvokasvatukseen. Puumallia on sittemmin täydennetty osallisuuden, yhteenkuuluvuuden ja ymmärryksen ulottuvuuksilla (Reunamo & Suomela 2013, 91-92; Parikka-Nihti & Suomalainen 2014, 23-24). Seuraavaksi syvennymme näiden osa-alueiden sisältöihin lapsen näkökulmasta.

KUVA 1 Laajennettu Palmerin puumalli (Reunamo & Suomela, 2013, Parikka-Nihti & Suomelan 2014, 24 mukaan)

Oppiminen ympäristössä on lapsen toiminnallisuutta ja kokemuksellisuutta erilaisissa ympäristöissä. Lapsen oppiessa leikkimällä, liikkumalla ja tutkimalla paikkoja on meidän hyödynnettävä tätä aktiivisuutta suuntaamalla heidän kokemuksiaan muodostamaan monipuolisen ja rikkaan perustan ympäristösuhteelleen. Tämä haastaa meidät kasvattajat pohtimaan mahdollisimman monipuoliset ympäristöt ja materiaalit lapsen kasvua ja kehitystä ajatellen. Olisi tärkeää olla ulkona monipuolisesti erilaisissa luonnonmukaisissa ympäristöissä ottaen huomioon luonnon lisäksi piha ja muu rakennettu ympäristö kuten leikkipuistot. Ne tarjoavat loistavat puitteet rakenteluille, leikeille, ilmiöiden ihmettelylle sekä erilaisille kokeiluille mutakakkujen tekemisestä veden virtausten seuraamiseen. Kaupunkiympäristöstä voi saada kokemuksia niin liikenteestä, arkkitehtuurista, erilaisista työpaikoista kuin vapaa-ajan ympäristöistäkin. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 26; Raittila 2016, 215.)

Oppiminen ympäristöstä tarkoittaa lapsen luonnontuntemuksen, luontosuhteen ja ympäristöherkkyyden vahvistamista, jossa omakohtaisilla kokemuksilla on suuri merkitys (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 26; Raittila 2016, 217-218.) Ympäristöherkkyydellä tarkoitetaan kykyä aistia ja havainnoida ympäristöä ja siinä tapahtuvia muutoksia sekä empatian tuntemista ympäristöä kohtaan (Aarnio-Linnanvuori 2010, 12). Lapsilla tulisi olla mahdollisuuksia tutkia ympäristöä ja sen eläimiä ja kerätä näistä tietoja ja kokemuksia. Tärkeää on myös mahdollisuus empatian kokemiselle ja ympäristöstä huolehtimiskyvyn kehittymiselle esimerkiksi talvilintujen ruokinnan tai omien kasvien kasvattamisen myötä. Perinteisen luonnontieteellisen ympäristön lisäksi tässäkin on syytä huomioida rakennettu ympäristö sekä kulttuuriympäristö, jotka tarjoavat monipuolisia oppimiskokemuksia esimerkiksi ihmisen toiminnan vaikutuksista ympäristöön rakentamisen ja liikenteen myötä sekä erilaisten teemojen pohtimiseen kuten mistä ruoka tulee kaupunkiin tai mihin jätteet menevät lopulta. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 26; Raittila 2016, 217-218.)

Toimiminen ympäristön puolesta tulee esille varhaislapsuudessa mallioppimisen kautta ja ympäristöystävälliset tavat kuten roskien lajittelu, energian säästäminen ja biojätteen minimoiminen luovat pohjaa elinkaariajattelulle. Toimiminen ympäristön puolesta sisältää myös vahvan arvokasvatuksellisen näkökulman. Kasvattajien tulisi valita lähtökohdakseen omalle työlleen hyväksyvä, kaikkia kunnioittava, oikeudenmukainen ja yhteisöllinen näkökulma. Jos lapsi saa olla vaikuttamassa omaan ympäristöönsä jo pienenä, on suurempi todennäköisyys ympäristövastuulliselle toimintamallille tulevaisuudessa. Ympäristön hyväksi toteutettavan toiminnan lisäksi arvot ja kyky toimia ovat siis tärkeitä. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 26-27; Raittila 2016, 219)

Varhaislapsuuden ympäristökasvatuksessa painottuvat enemmän ympäristössä ja ympäristön puolesta toimiminen. Pienten lasten on ensisijaisesti tärkeää saada tutustua erilaisissa ympäristöissä toimimiseen, jotta ne tulevat tutuiksi ja antavat kokemuksia. Toiminnan ja kokemusten rinnalla kasvaa kiinnostus ja halu tietää (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 35; Raittila 2008, 155), eli ympäristöstä-ulottuvuus tulee siten esiin.

3.3 Ympäristökasvatus vai kestävä kehityksen kasvatus?

Ympäristökasvatukseen perehdyttäessä törmää hyvin nopeasti käsitteeseen kestävä kehityksen kasvatus, josta puhutaankin ympäristökasvatuksen rinnakkaiskäsitteenä. Parikka-Nihti & Suomela (2014, 21) kertovat, että kestävä kehityksen avulla tavoitteena on siis pyrkiä säilyttämään maapallon elinkelpoisuus myös tulevaisuudessa huomioiden toiminnassa kestävyden eri osa-alueet. Kestävä kehityksen kasvatukseen voidaan ajatella olevan globaalia ymmärrystä ainutlaatuisesta maapallostamme, jossa kaikkien ihmisten toiminnalla on vaikutusta sen elinkelpoisuuden säilymiseen (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 21).

Aarnio-Linnanvuori (2010, 11) sekä Tani kollegoineen (2007, 199-211) toteavat näiden kahden käsitteen olevan lähes synonyymeja eikä niiden välille voida tehdä selkeää eroa. Tilannetta voi sekavoittaa entisestään, kun huomataan Opetus- ja kulttuuriministeriön puheen kestävä kehityksen kasvatuksesta, kun taas ympäristöministeriö, ELY-keskukset ja maakuntien liitot käyttävät ympäristökasvatuksen käsitettä (Kokkonen 2013, 44). Kokkonen (2013, 44) tuo ilmi näkökulman siitä, että ympäristökasvatuksesta puhuvat ajattelevat käsitteiden olevan synonyymeja keskenään, kun taas kestävästä kehityksestä puhuvat näkevät ympäristökasvatuksen olevan yksi kestävä kehityksen kasvatuksen osa-alue. Näiden kahden käsitteen määrittely ja sisällöt vaikuttavatkin olevan hyvin ristiriitaisia keskenään.

Näiden kahden käsitteiden tavoitteet ovat kuitenkin samat: kestävä kehityksen edistäminen ja vastuullinen kansalaisuus (Aarnio-Linnanvuori 2010, 11). Aina kun toimitaan luonnossa lasten kanssa kestävä kehityksen periaatteita noudattaen, on tarkoitus lisätä lapsen mahdollisuuksia saada tietoa kokemalla, havainnoimalla ja aistimalla sekä antaa lapselle tilaisuuksia osoittaa tietämystään ja arvojaan. (Parikka-Nihti 2011, 55.) Painotuserona siis on, että kestävä kehityksen kasvatuksessa tuodaan esille enemmän kaikkia kestävä kehityksen ulottuvuuksia (ekologinen, kulttuurinen, sosiaalinen ja taloudellinen), kun taas ympäristökasvatuksessa painotetaan ekologista kestävyttä. (Aarnio-Linnanvuori 2010, 11.) Käsitteiden ristiriitaisuuteen ei siis kannata liiaksi juuttua, koska näiden molempien käsitteiden päämäärä on siis sama.

3.4 Ympäristökasvatuksen nykyinen tila Suomessa

Seuraavaksi perehdymme ympäristökasvatusta toteuttaviin tahoihin Suomessa ja sen tämän hetkiseen toteutustasoon laajemmassa mittakaavassa. Ympäristökasvatukseen on saatavilla paljon koulutusta ja materiaaleja, joista voi valita sopivimman itselleen ja lapsiryhmälleen. Kiinnostus ympäristökasvatusta kohtaan tuntunee olevan nousussa näkyen esimerkiksi lisääntyvänä metsäpäiväkotien ja -ryhmien tarjontana ja lisäkoulutusten suu-rehkossa määrässä.

Ympäristökasvatukseen on mahdollista saada erityinen pätevyys, sillä Suomen ympäristöopisto SYKLI kouluttaa ympäristökasvattajia. Ympäristökasvattajan tehtävänä on kestävän elämäntavan edistäminen, ympäristöherkkyyden ja -tuntemuksen lisääminen ja ihmisten kouluttaminen ja neuvominen SYKLI tarjoaa myös monenlaista muuta koulutusta liittyen ympäristöön ja luontoon. (SYKLI.) LYKE eli Luonto- ja ympäristökasvatuksen tukiverkosto tarjoaa taas luonto- ja ympäristökoulutoiminnalla varhaiskasvatusryhmille ja kouluille ohjelmapalveluita, joiden tavoitteena on edistää kestävästä kehitystä ekologisesti (Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liitto).

Vihreä lippu on kestävän kehityksen ohjelma, joka on tarkoitettu päiväkodeille, kouluille, oppilaitoksille ja lasten ja nuorten vapaa-ajan toimijoille. Lisäksi se on kansainvälinen kasvatusalan ympäristömerkki, minkä ohjelman kriteerit täyttävä osallistuja saa itselleen. Ohjelman periaatteet ovat osallisuus, ympäristökuormituksen vähentäminen, kestävän kehityksen kasvatus, jatkuva parantaminen sekä yhteistyö ympäröivän yhteiskunnan kanssa. Suomesta Vihreä lippu-ohjelmassa on mukana tällä hetkellä 296 toimijaa. (Vihreä lippu.) Jyväskylästä mukana on yksi päiväkotia (yksityinen) ja kolme koulua. Mukana ei ole siis vielä yhtään kunnallista päiväkotia, joten tässä olisikin mainio paikka ottaa edistysaskel paremman ympäristön puolesta.

Metsämörri-toiminta saattanee olla yksi näkyvimmistä toimintaohjelmista lasten ympäristökasvatuksen toteutuksen kentällä. Suomen Latu koordinoi ja kouluttaa metsämörriohjaajia, jotka innostavat lapsia Metsämörri-satuhahmon avulla leikkimään, liikkumaan, ihmettelemään ja tutkimaan lähiluontoon. Toiminta on rantautunut Suomeen jo vuonna 1992 ja tällä hetkellä metsämörriohjaajia on jo yli 12000. Suomen Latu järjestää myös

toimintaa lasten ja perheiden parissa monipuolisesti esimerkiksi Muumien ulkoilukoulujen ja Luonnossa Kotonaan-toiminnan myötä sekä tukemalla koulujen luontoliikuntaa. (Suomen Latu.)

Kierrätyskeskus tarjoaa monipuolisia ympäristökasvatusmateriaaleja, joista tunnetuimpia ovat Keke-materiaalit kouluun sekä päiväkotiin ja Vihreää Draamaa Lelumaassa-opas. Keke eli kestävän kehityksen oppaat tarjoavat rakenteen, jonka avulla päiväkodit ja koulut voivat rakentaa oman kestävän kehityksen ohjelman (Luomi, Paananen, Viberg & Virta 2010). Kierrätyskeskuksen ympäristökoulutus tarjoaa myös monipuolisia ja innostavia koulutuksia ja konsultointeja niin kasvattajille kuin yrityksillekin ympäristökasvatuksen käytännön toteutukseen (Kierrätyskeskus.)

Metsä- ja luontopainotuksiin törmää entistä useammin varhaiskasvatuksessa. Pelkästään Luonnossa kotonaan-verkosto on kasvanut lähivuosina merkittävästi (Suomen Latu 19.10.2017), joka osoittaa toimijoiden kiinnostuksen luontopainotteisuuteen kasvattajien kesken. Metsäryhmätoimintaa ja metsäesikoulutoimintaa toteutetaan monissa kaupungeissa ympäri Suomea (Helsingin uutiset 117.9.2016; Hämeenlinnan kaupunki; Kouvolan Sanomat 1.9.2016; Äänekosken kaupunkisanomat 1.2.2016.), joista Petäjäveden metsäeskaritoiminta on saanut tunnustustakin Keski-Suomessa (Keskisuomalainen 15.11.2015). Metsä- ja luontopainotteinen toiminta onkin siis hyvin lähtenyt leviämään ympäri Suomea.

Tällaisissa metsäryhmissä toiminta tapahtuu pääasiallisesti luonnossa ja lapsilla on tuki-kohtanaan lähiympäristössä kota (Hämeenlinnan kaupunki). Toiminta perustuu Case Forest-pedagogiikkaan, jossa taustalla on ajatus oppimisesta luokkahuoneiden ulkopuolella. Ajatuksena on todellisen oppimisen alkaminen astuessa päiväkodin portista ulos, jolloin lapsen aistit virittyvät heti ja he ovat valmiita tarkkaavaisina kyselemään ja ihmettelemään. Professori Peter Higgins haastaakin kasvattajat miettimään sisätiloihin jäämisen todellisia motiiveja luonnon tarjotessa niin monipuolisen oppimisympäristön (Parikka-Nihti 2011, 50-51, 55-56).

Jyväskylän kaupungin avoimessa varhaiskasvatuksessa toimii liikunta- ja luontokerhoja eri puolilla Jyväskylää, joissa opetellaan perusliikuntataitoja ja tutustutaan luontoon (Jyväskylän kaupunki 2018). Toiminta on sittemmin levinnyt laajemmalle ja tällä hetkellä

suurella osalla Jyväskylän kaupungin tarjoamassa esiopetuksessa on painotusalueena liikunta- ja luonto. Liikunta- ja luontopainotteisuus on pedagoginen toimintatapa, jossa pidetään tärkeänä lapsen fyysistä aktiivisuutta sekä toimimista luonnossa ja luonnonympäristöissä. Jokainen esimiesalue päättää itsenäisesti toimintasuunnitelmassaan, millä säännöillä ja määritelmällä liikunta- ja luontopainotteisuutta lähdetään päiväkotien arjessa toteuttamaan. Tulevaisuuden visiona on liikunta- ja luontopainotteisuuden nykyistä suurempi rooli Jyväskylän kaupungin varhaiskasvatuksessa. (Suominen 6.3.2018.)

3.5 Varhaiskasvatuksesta lyhyesti

Varhaiskasvatus on varhaiskasvatustilain nojalla jokaiselle lapselle kuuluva oikeus, jota säätää ja määrää Opetushallitus. Varhaiskasvatus on kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostama suunnitelmallinen ja tavoitteellinen kokonaisuus, jossa pääpaino on pedagogiikassa. Varhaiskasvatusta voidaan antaa päiväkodissa, perhepäivähoidossa tai muuna varhaiskasvatuksena kuten esimerkiksi kerho- tai leikkitoimintana. Vanhemmat saavat päättää lapsensa osallistumisesta varhaiskasvatukseen. Koulun aloitusta edeltävä esiopetus lasketaan toiminnallisesti varhaiskasvatukseksi ja siihen osallistuminen on velvoittavaa. (Varhaiskasvatustilain 580/2015, 1§; Opetushallitus 2017.)

Huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen kasvattamisesta ja varhaiskasvatuksen tehtävänä onkin täydentää tätä kasvatustehtävää ja huolehtia omalta osaltaan lapsen hyvinvoinnista. Tarkoituksena on myös luoda yhdenvertaiset edellytykset varhaiskasvatukseen osallistuvien lasten kokonaisvaltaiseen kasvuun, kehitykseen ja oppimiseen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 8.) Varhaiskasvatukseen kuuluu myös hyvinvoinnin ja tasa-arvon edistämisen lisäksi tarjota monipuolista pedagogista toimintaa, turvallinen ja mahdollisen pysyvä kasvuympäristö, järjestää yksilöllistä tukea tarvittaessa sekä kehittää lapsen vuorovaikutus- ja yhteistyötahoja. (Varhaiskasvatustilain 580/2015.)

Varhaiskasvatuksen arvopohjana ja yleisperiaatteina toimivat lapsen etu, lapsen oikeus hyvinvointiin, huolenpitoon ja suojeluun, lapsen mielipiteen huomioon ottaminen sekä yhdenvertainen ja tasa-arvoinen kohtelu. Nämä pohjautuvat YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen, varhaiskasvatustilain sekä YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevaan yleissopimukseen. Varhaiskasvatukseen tulee edistää jokaisen lapsen oikeutta hy-

vään ja turvalliseen lapsuuteen sekä tukea ihmisyyteen kasvamisessa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 18-19.) Varhaiskasvatus on vankentanut rooliaan viime vuosikymmeninä osana elinikäistä oppimista samalla kun pienten lasten oikeus oppia ja osallistua tasavertaisesti on tunnustettu (Eerola-Pennanen, Raittila & Vuorisalo 2017).

Varhaiskasvatuksen toteutuksen pohjana toimii varhaiskasvatussuunnitelmat. Opetushallitus laatii ja säätää valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, joiden pohjalta laaditaan paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat. Jokaiselle päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevalle lapselle tulee laatia myös henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma. Lapsen oma varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan aina lapsen aloitettua hoidossa yhdessä huoltajien kanssa ja sen lähtökohtana tulee olla lapsen etu ja tarpeet. Lapsen toiveet ja mielipiteet tulee myös selvittää ja huomioida ja henkilöstön vastuulla onkin löytää sopivat keinot lapsen näkökulman selvittämiseksi. Suunnitelmaan kirjatut tavoitteet ja toimenpiteet niiden toteutumiseksi toimivat pohjana pedagogiselle toiminnalle ja ne täytyy ottaa huomioon myös lapsiryhmän toimintaa suunniteltaessa sekä oppimisympäristöjä kehitettäessä. (Varhaiskasvatuslaki 580/2015; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 10.)

Uudistuneet varhaiskasvatussuunnitelman perusteet tulivat voimaan 1.8.2017 alkaen ja niiden lähtökohtana ovatkin lasten kasvuympäristön ja varhaiskasvatuksen muuttuneet toimintaympäristöt. Muutosta edelliseen sisällön lisäksi on myös siinä, että nyt varhaiskasvatussuunnitelman perusteet eivät ole suositus vaan kansallinen normi. (Opetushallitus 2017.) Varhaiskasvatuksen kentällä on suuri uudistamisvaihe meneillään uusia varhaiskasvatussuunnitelmia käyttöön ottaen.

3.6 Ympäristökasvatus varhaiskasvatussuunnitelmissa

Ympäristökasvatus on yksi kolmesta Tutkin ja toimien ympäristössäni- oppimisalueen aihekokonaisuuksista matemaattisten taitojen ja teknologiakasvatuksen rinnalla Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016) ja Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014). Se on siis hyvin tärkeä osa varhaiskasvatuksen oppimisen osa-alueita. Kuinka paljon se näkyy suunnitelmassa muilla tavoilla? Mikä on sen tarkka rooli näissä asiakirjoissa ja miten se painottuu Jyväskylän varhaiskasvatussuunnitelmassa?

Ympäristökasvatukseen törmää melko nopeasti näihin varhaiskasvatuksen asiakirjoihin tutustuessa. Molempien valtakunnallisten suunnitelmien järjestämistä koskevista velvoitteista sanotaan, että huomioon on otettava Suomessa noudatettavat kansainväliset sopimukset. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa YK:n kestävä kehityksen tavoitteet mainitaan kyseisissä sopimuksissa. Molemmissa asiakirjoissa todetaan terveellisen ja kestävä elämäntavan opettaminen lapsille jo yhdeksi arvoperustan lähtökohdaksi. Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa tulisi tunnistaa ja noudattaa kestävä elämäntavan periaatteita ottaen huomioon sosiaalinen, kulttuurinen, taloudellinen sekä ekologinen ulottuvuus. Varhaiskasvatuksen tulisi luoda perusta ekososiaaliselle sivistykselle niin, että ihminen ymmärtäisi ekologisen kestävyuden olevan edellytys sosiaaliselle kestävyydelle sekä ihmisoikeuksien toteutumiselle. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 15; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 19-20.)

Myös oppimiskäsityksestä ympäristökasvatusta voidaan löytää. Näissä molemmissa asiakirjoissa mainitaan vuorovaikutuksen lähiympäristön kanssa olevan merkityksellistä lapsen kasvua ajatellen. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016, 20) tarkennetaan, että ympäristön tarkkaileminen, havainnointi ja ymmärtäminen käsitetään myös lapsen tapaan oppia asioita.

Laaja-alaisen osaamisen osa-alueista ympäristökasvatuksen elementtejä löytynee paljon. Nämä osa-alueet esiopetuksessa luovat pohjan kestävä elämäntavan omaksumiselle. Painopisteenä esiopetuksessa ovat kestävä elämäntavan sosiaaliset ja kulttuuriset näkökulmat. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 16.) Lapsia tulisi ohjata toimimaan vastuullisesti lähiympäristöjen lisäksi lähiluonnossa. Lasten taitoja jäsentää, nimeä ja kuvata ympäristöä ja sen ilmiöitä tulisi tukea iän ja kehitystason mukaisesti. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 23.)

Varhaiskasvatustyön tavoitteita tukevassa toimintakulttuurin määritelmässä kestävä elämäntapaan suotuisten olosuhteiden luominen on myös mainittu. Kaikessa toiminnassa tulisi huomioida ekologinen, sosiaalinen, kulttuurinen ja taloudellinen kestävä elämäntavan välttämättömyys. Arjen valinnoilla ja toiminnalla ilmennetään vastuullista suhtautumista luontoon ja ympäristöön. Välineitä ja tilojen yhteiskäyttöä, kohtuullisuutta, säästäväisyyttä, korjaamista ja uusiokäyttöä tulee edistää. (Varhaiskasvatuksen perusteet 2016, 28, 31.) Kunnioitus, huolenpito ja välittäminen myös ympäristöä kohtaan tulisi näkyä toiminnassa (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 23).

Luonto ja piha, leikkiuistot ja muut rakennetut ympäristöt ovat oppimisen kohteen lisäksi myös varhaiskasvatuksen oppimisympäristöjä, jotka tarjoavat materiaaleja, kokemuksia ja monipuolisia mahdollisuuksia tutkimiseen ja leikkiin. Oppimisympäristöinä käytetään siis ulko- ja sisätilojen lisäksi lähiluontoa ja rakennettua ympäristöä. Niitä tulisi hyödyntää liikunta- ja luontoelämysten ja oppimisen paikkoina. Oppimisympäristöihin liittyvät omakohtaiset havainnot, kokemukset ja elämykset auttavat lasta ymmärtämään syy- ja seuraussuhteita sekä myös kehittymään oppijoina ja ajattelijoina. (Varhaiskasvatuksen perusteet 2016, 32, 44.) Lasten täytyy saada osallistua oppimisympäristöjen rakentamiseen ja heidän ideansa ja tuotoksensa tulisi näkyä niissä. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 24.)

Molemmissa asiakirjassa ympäristökasvatusta esiintyy siis monipuolisesti. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa ympäristökasvatuksen toteutuksen taso näyttäneen olevan kuitenkin hieman syvällisempi ja keskittyvän enemmän tutkimiseen. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014, 37) todetaan esimerkiksi ympäristön ja luonnon havainnoinnissa hyödynnettävien havaintovälineitä, havainnoista keskusteltavan ja niitä luokiteltavan. Myös pienien kokeiden suorittaminen, luontoon liittyvien käsitteiden opettaminen ja päätelmien tekeminen mainitaan. Myös tutustuminen luonnonsuojeluun ja ohjaaminen huolehtimaan ympäristöstä kuuluvat esikoululaisen lapsen oppimisen osa-alueisiin. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 37.) Lasten ikä mahdollistaa syventävämmän ja monipuolisemman näkökulman.

Jyväskylän kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma (2017) on jatkuvasti päivittyvä ja täydentyvä sähköisessä muodossa oleva asiakirja, jonka pohjana ovat arjessa kehitetyt ja hyväksi havaitut käytännöt esimerkkeinä ja vinkkeinä arkeen. Jyväskylän kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmassa ympäristökasvatus näyttäneen olevan vähäisessä roolissa. Jyväskylän varhaiskasvatussuunnitelman (2017) arvoperustassa mainitaan välittämisen olevan huolenpitoa myös ympäristöstä. Oppimisen alueet-kohdassa kerrotaan, että lasten kanssa tulisi tutustua sosiaaliseen ja fyysiseen ympäristöön kokien ja oppien samalla elämään yhdessä. Lapsia ohjataan myös huomaamaan hyvä itsessä ja toisissa sekä luomaan kunnioittava tunnesuhde ympäristöön. (Jyväskylän varhaiskasvatussuunnitelma 2017.)

Oppimisympäristöistä ympäristökasvatusta voi myös löytää Jyväskylän varhaiskasvatussuunnitelmassa. Niissä tuodaan ilmi erilaisten ympäristöjen merkitys ja fyysisen oppimisympäristön suunnittelun ja järjestelyn tärkeys tukemaan lapsiryhmän toimintaa. Oppimisympäristöissä tulee näkyä lasten eläminen ja tekeminen ja yksiköiden pihojen lisäksi oppiminen mahdollistuu metsässä, puistossa ja muualla lähiympäristössä. Jyväskylässä on tehty myös tutkimuksellista arviointia oppimisympäristöistä (ECERS-lomakkeen avulla), joiden arvioinnin pohjalta yhdeksi oppimisympäristön kehittämisen kohteeksi on sovittu luonto neljän muun painotuksen rinnalla. (Jyväskylän varhaiskasvatussuunnitelma 2017.) Mielenkiinnolla jäämme odottamaan kehittämistyön tuloksia.

Ympäristökasvatus voidaan ajatella olevan hyvin monessa eri kohtaa näissä suunnitelmissa, jos sitä osaa katsoa avarakatseisesti. Puhuttaessa ympäristöstä, voidaan sillä ajatella olevan aina yhteys myös tähän teemaan. Kaiken kaikkiaan ympäristökasvatus on siis esillä monipuolisesti näissä asiakirjoissa. Jyväskylän kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmassa luonnon vähäinen painotus suhteessa liikuntaan on kuitenkin erikoista kaupungin toteuttaessa liikunta- ja luontopainotteisuutta varhaiskasvatuksessaan (kts. lisää 3.8). Myös itse liikunta- ja luontopainotteisuus ei näyttäne näkyvän asiakirjassa kuin avoimen varhaiskasvatuksen liikunta- ja luontokerhojen esille tuomisen myötä.

3.7 Ympäristökasvatus varhaiskasvatusikäisten lasten kanssa

Raittilan (2016, 211) mukaan varhaiskasvatusikäisten lasten kohdalla ympäristökasvatuksen pääasiallinen tavoite on antaa valmiuksia toimia demokraattisen yhteiskunnan ympäristötietoisena kansalaisena vanhemmalla iällä. Tämä saadaan aikaiseksi vahvistamalla lasten luontosuhdetta, opettamalla toimimaan vastuullisesti ympäristössä sekä ohjaamalla heitä kohti kestävä elämäntapaa (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 45). Varhaiskasvatuksessa tapahtuvan ympäristökasvatuksen tavoitteena onkin siis kehittää lapsen ympäristöherkkyyden kehittymistä (Houtsonen 2004, 24).

Kestävään elämäntapaan kasvattaminen ja siinä tarvittavien taitojen harjoittelu ovat myös osa varhaiskasvatuksen arkea. Tavoitteena on saada lapsi kunnioittamaan luontoa, sen kasveja ja eläimiä. Näitä tarvittavia käytännön taitoja ovat esimerkiksi roskaamaton retkeily, ruokailuun liittyvä vastuullisuus, kohtuullisuuden ja säästäväisyyden opettelu, energian säästäminen sekä jätteiden vähentäminen (kierrätys, tavaroiden korjaaminen ja

uudelleenkäyttö). Myös päivittäiset valinnat koskien energian säästämistä ja ruokahuoltoa kuuluvat näihin opetettaviin asioihin. Erilaisista ajattelu- ja toimintatavoista keskusteleminen ja uusien tapojen luominen edistävät kulttuurisesti kestävästä kehityksestä. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 35-36; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 30, 45.)

Ympäristökasvatuksessa tavoitteena varhaiskasvatukseen lasten parissa on siis vahvistaa lapsen omaa kykyä ihmetellä, havainnoida, tutkia ja ymmärtää ympäristöään sekä rikastaa heidän kokemusmaailmaansa toimimalla ympäristön hyväksi ja erilaisissa ympäristöissä huomioiden moniaistillisuus sekä osallisuus. Lapsen fyysiseen ympäristöön tulee tutustua siitä nauttien, iloiten ja yhdessä huolehtien. Lasta opetetaan ymmärtämään ympäristöään kertomalla lapsen ihmettelemiin asioihin vastauksia, kuten miksi silta on rakennettu joen yli tai miten silokallion uurteet ovat saaneet syntynsä. Tällaisen kokemuksellisen oppimisen on todettu olevan paras keino edistää kestävästä elämäntavan omaksumista. (Houtsonen 2004, 24-25; Parikka-Nihti & Suomela 2014, 35-36.) Ei ole siis yhdentekevää, millaisia ympäristökokemuksia me tarjoamme varhaiskasvatuksessa.

Luonnossa viihtyvä ja sitä arvostava ihminen pitää luonnon hyvinvointia tärkeänä ja sen vuoksi parasta ympäristökasvatusta voidaan sanoa olevan se, että auttaa lasta luomaan ja kehittämään omaa henkilökohtaista luontosuhdetta. Tämä tapahtuu parhaiten olemalla lasten kanssa luonnossa ja rakennetussa ympäristössä tarkkaillen ja ihmetellen yhdessä sitä. Myös piha-alueiden ja leikkipaikkojen tulisi tarjota mahdollisuuksia omatoimisille retkille, juoksemiselle, keräämiselle, kiipeämiselle ja muille luonnossa toimimisen tavoille. Luonnonilmiöitä havainnoidaan ja tutkitaan kaikkina vuodenaikoina, erilaisia kasvi- ja eläinlajeja opetellaan tunnistamaan ja opetellaan etsimään tietoa ja opettelemaan ympäristöön liittyviä käsitteitä lasten mielenkiinnon kohteiden pohjalta. (Cantell 2011, 332; Parikka-Nihti & Suomela 2014, 29-30; Pruuki & Pruuki 2010, 79; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 45.)

Myönteistä suhdetta ympäristöön ja luontoon voi lisätä myös tarjoamalla lapselle hyvää oloa tuottavia kokemuksia sekä tarjota havaitsemisen, löytämisen, ihastelun ja keksimisen tunteita. Ohjattu retki eläintarhaan, luontodokumentti tai vapaa leikki voivat lisätä myös lapsen kiinnostusta ympäristöön ja sen asukkaita kohtaan. Näiden lapselle tarjottujen myönteisten luonnossa ja lähiympäristössä koettujen kokemusten myötä lapsi oppii

nauttimaan siitä ja hänen ympäristösuhteensa vahvistuu. Tämä myönteinen ja vahva luontosuhde kääntyy helposti toiminnaksi ja lopulta haluksi vaikuttaa maailman tilaan. (Cantell 2011, 332; Parikka-Nihti & Suomela 2014, 29-30; Pruuki & Pruuki 2010, 79: Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 45.)

Ympäristökasvatuksen toteuttamisessa pienten lasten parissa tullaan myös terveysasioiden äärelle. Saarinen (Rantajärvi 2016, 15) toteaa luonnossa liikkumisen kehittävän ihmisen immuunijärjestelmää opettamalla tunnistamaan haitalliset mikrobit ja olemaan riehaantumatta turhista kuten siitepölystä. Luonnossa oleminen siis vähentää sairastuvuutta esimerkiksi allergioiden osalta ja senkin takia lapset pitäisi viedä luontoon olemaan ja touhuamaan. Myös kansallinen Allergiaohjelma 2008-2018 kannustaa perheitä menemään luontoon ja siten kohti terveellisempää ja immuunipuolustusta vahvistavaa elämäntapaa. (Allergiaterveys; Rantajärvi 2016, 15.) Luonnon merkitys hyvinvoinnillemme on siis hyvin moni-alainen.

Parikka-Nihti & Suomela (2014, 31) toteavat ympäristökasvatuksen keskeisiksi arvoiksi huolenpidon, välittämisen ja vastuunkannon. Myös varhaiskasvatuksen arvoihin nämä kolme voidaan katsoa kuuluvan. Ympäristökasvatus onkin ennen kaikkea siis arvokasvatusta, joka on yhteydessä varhaiskasvatuksen yleiseen arvopohjaan (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 31; Pruuki & Pruuki 2010, 78; Raittila 2016, 219). Tätä arvopohjaa tarkastellessamme voimme huomata kaiken lasten kanssa tehtävän toiminnan arjessa nivoutuvan tavalla tai toisella ympäristökasvatukseen ja erityisesti kestävään kehitykseen sitä suuremmin tiedostamatta (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 149). Ympäristökasvatus on siis hyvin luonteva osa laadukasta varhaiskasvatusta.

Asiaa ei tule kuitenkaan ottaa itsestään selvyytenä. Parikka-Nihti & Suomela (2014, 31, 150) tarkentavat näiden asioiden aktiivisen tiedostamisen tärkeyden, jotta ympäristöstävällinen toiminta ja vuorovaikutus näkyisivät varhaiskasvatuksessa päivittäin ympäristön huomioon ottavina arkisina valintoina ja päätösinä. Tämä vaatii kasvattajilta ja työyhteisöiltä aktiivisuutta ja innokkuutta asian suhteen.

Ympäristökasvatukseen perehdyttäessä olemme voineet huomata sen olevan siis hyvin laaja kokonaisuus, jolla on monia tavoitteita ja ulottuvuuksia (KUVA 2). Näitä tarkemmin pohdittaessa voimme huomata niiden tukevan varhaiskasvatusta ja sen tavoitteita

monin eri tavoin. Ympäristökasvatuksella onkin suuri rooli pedagogiikassa ja meidän kasvattajien tulisi muistaa sen tärkeys arjessamme.

Kuvio 14. Ympäristökasvatuksen tavoitteet ja oppimiseen vaikuttavat tekijät

KUVA 2 (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 156)

3.8 Ympäristökasvatuksen toteutumisen mahdollisia haasteita

Ympäristökasvatuksen toteutuminen voi myös epäonnistua. Siitä voidaan esimerkiksi tehdä liian yksipuolista, unohtaa osallisuus sen toteutuksessa tai saada siitä epämiellyttävää lapselle. Nämä asiat tulee huomioida sen toteuttamisessa ja niihin paneudummekin syvemmin seuraavaksi.

Kasvattaja saattaa joskus unohtaa luonnon ja ympäristön olevan kaikkialla ympärillämme. Vaikka lähellä ei olisi kuin kaupunkiympäristöä, voimme löytää samoja eläimiä ja kasveja kuin metsästäkin, kun vain niihin osaamme kiinnittää huomiota. Kaupunkialueen puut ja pensaat, linnut sekä sattumalta ojan pieleen jätetty lehtikasa voivat jo tarjota lapselle paljon elämyksiä. Myös kotipihalta tai ikkunasta katsomalla voi hakea luontoko-

kemuksia tarkkailemalla sään vaihteluita, vuodenaikoja, värejä, valon ja pimeyden määrää sekä lämpötiloja. Kasvattajan tulee kannustaa lasta havainnoimaan ja osallistua rohkeasti ihmettelemään lapsen kanssa, sillä pienetkin yksityiskohdat voivat tarjota suuria elämyksiä ja tietoa lapselle. (Luomi & Lembidakis, Markkula & Rantalainen 2010, 6; Pruuki & Pruuki 2010, 79.) Aina ei siis tarvitse tehdä erillistä retkeä metsään, vaan oppiminen luonnosta ja ympäristöstä voi tapahtua jopa sisätiloista käsin. Tämä vaatii kasvattajalta avarakatseisuutta huomata ojassa oleva pieni voikukka tai taivaalla lentelevä harakka.

Myös ympäristökasvatuksessa nousee esille osallisuuden käsite. Turja & Vuorisalo (2017) kertovat osallisuuden olevan toimijuutta, jonka pohjana on vastavuoroisuus muiden läsnäolevien kanssa ja jossa lapsella on mahdollisuus vaikuttaa tietoisesti sosiaalisessa ympäristössään. Osallisuuden ydin on kasvamisessa demokraattiseen ajattelu- ja toimintatapaan, jossa eri osapuolilla voi olla eriäviä mielipiteitä, tavoitteita ja näkökulmia, mutta jossa neuvottelun kautta päästään kaikkia merkityksellisen toiminnan järjestämiseen. (Turja & Vuorisalo 2017.) On tärkeää kehittää osallisuutta edistävien toimintatapojen ja rakenteita tietoisesti, jotta saadaan niin lasten, huoltajien ja henkilöstön näkemykset ja mielipiteet otettua arvoonsa. Osallisuuden kautta lasten ymmärrys yhteisöstä, vastuusta, oikeuksista ja valintojensa seurauksista kehittyy. Lasten sensitiivinen kohtaaminen ja myönteinen kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta vahvistavat osallisuutta samoin kuin lasten ja huoltajien osallistuminen toiminnan suunnitteluun, arviointiin sekä toteuttamiseen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 30.)

Myös ympäristökasvatuksessa tätä osallisuuden roolia ei pidä unohtaa. Ympäristökasvatuksen kentän ollessa niin laaja, on toiminnan hyvä lähteä liikkeelle lapsen mielenkiinnon kohteista. Jos lapsia kiinnostaa metsäretkellä esimerkiksi sammalmätäs tai karpäsen elämä, on siihen osattava tarttua ja perehdyttävä lasten kanssa ko. asiaan työstäen sitä erilaisin pedagogisin keinoin. Ilman lasten osallisuutta et välttämättä osaa ottaa toimintaan niitä asioita, jotka kiinnostavat juuri niitä lapsia.

Ympäristökasvatusta toteutettaessa tulee muistaa toimia hauskaalla ja lapsia miellyttävällä tavalla, jotta lapset eivät koe ympäristöä suojelevaa toimintaa luopumisena, rajoittamisena tai jopa velvollisuutena (Nykänen 1992, Raittila 2016, 212 mukaan.) Jotkin asiat voivat jopa ahdistaa lasta (esimerkiksi ympäristöongelmat tai uhanalaisten lajien suku-

puuttoon kuoleminen), joten uhkakuvien esittelyn sijaan kasvattajan tuleekin toiminnassaan keskittyä ratkaisukeskeisyyteen, iloon ja toiveikkuuteen (Aarnio-Linnavuori 2010, 28). Toiminnan tulee olla osallistavaa, innovatiivista ja iloista (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 36), niin kuin kaiken toiminnan lasten kanssa tulisi luonnollisesti olla.

Asioita tulee siis käsitellä lapsen tasolta käsin ollen herkkänä lasten yksilöllisille tuntemuksille. Kasvattajan on hyvä tiedostaa myös omat ennakkoluulonsa ja olla siirtämättä niitä lapsille. Lapsen maailmassa luonto eliöineen ja eläimineen ovat hyvin kiinnostava maailma ja esimerkiksi hämähäkki ei välttämättä olekaan se inhottava otus, jolla tavalla kasvattaja sen voi kokea. (Pruuki & Pruuki 2010, 77). Myös säätilojen kohdalla on hyvä tiedostaa omat asenteet ja olla näyttämättä niitä lapsille. Lapsille sateinen ilma ei välttämättä ole suoraan inhottava ja epämiellyttävä, niin kuin aikuinen voi sen helposti mieltää.

4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

Tässä luvussa käyn läpi käyttämäni tutkimusmenetelmää ja kuvaan aineiston hankintaa ja käsittelyä. Kuvaan aineistoa ja kerron aineiston analyysin prosessista. Luvun lopuksi kerron hieman opinnäytetyön etenemisestä ja sen aikatauluista.

4.1 Tutkimusmenetelmä

Tutkimalla yksittäistä tapausta tarpeeksi tarkasti, tulee siitä esiin ilmiön ydinasiat ja toistuvuudet (Hirsjärvi ym. 2013, 182). Päädyin haastatteluun tutkimusmenetelmänä, koska uskon sen antavan parhaiten tutkimuskysymyksiini luotettavat ja monipuoliset tulokset. Hirsjärvi ym. (2013, 185) mukaan haastattelun keinoin päästään selville siitä, miten tutkittavat tuntevat ilmiötä, miten he ajattelevat siitä ja kokevat sen. Haastattelun suuri etu on siinä, että aineiston keruuta voidaan säädellä joustavasti tilannetta ja vastaajia myötäillen. Haastatteluaiheiden järjestystä on myös mahdollista muuttaa ja vastauksia tulkita monipuolisemmin. (Hirsjärvi ym. 2013, 205.) Haastattelu on siis tutkimusmenetelmänä hyvinkin joustava.

Haastattelussa tutkimusmenetelmänä on myös haasteita. Haastattelu vie aikaa niin suunnittelun suhteen kuin itse haastattelutilanteen myötä ja se on myös hyvin altis virheille. Esimerkiksi haastattelun luotettavuutta saattaa heikentää haastateltavan taipumus antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia, mikä tulee ottaa huomioon tuloksia tulkitessa; tulosten yleistämisessä ei kannata liioitella. (Hirsjärvi ym. 2013, 206-207.) Haastattelukysymyksiä muotoillessa on huomioitava, että ne useasti saattavat sisältää tutkijan ennakkokäsityksen asiasta ja suuntaavat haastateltavan vastaamaan halutulla tavalla eikä omien käsitysten mukaan. Tähän auttaa avoimien kysymysten suunnittelu ja haastattelijan kehoitus antaa käytännön esimerkkejä kysyttävistä asioista. (Vilkkä 2015, 127-128.) Pyrin pysymään itse mahdollisimman neutraalina enkä yritä ohjata keskustelua mihinkään suuntaan.

Tarkoitukseni on haastatella kuutta Jyväskylän kaupungin päiväkodeissa toimivaa varhaiskasvatuksen ammattilasta teemahaastattelun keinoin. Teemahaastattelussa eli puolistrukturoidussa haastattelussa poimitaan tutkimuskysymyksistä keskeiset aiheet ja teemat, joita olisi välttämätöntä käsitellä tutkimuskysymyksiin vastauksia saadakseen

(Vilkkä 2015, 124). Teemahaastattelu tuo kuuluviin haastateltavien äänen ja huomioi ihmisten erilaiset tulkinnat asioista ja niille vuorovaikutuksessa syntyvät ja annetut merkitykset (Hirsjärvi & Hurme 2010, 48).

Hyvin suunnitelluilla haastattelukysymyksillä pyritään valottamaan ja saamaan tietoa varsinaisiin tutkimuskysymyksiin (Kananen 2008, 73). Ennen haastattelukysymysten laatimista oli tutustuttava teoriaan monipuolisesti, jotta pystyi tuottamaan monipuoliset ja kaikkia osa-alueita läpikäyvät -kysymykset. Teemoittelin kysymykset tutkimuskysymyksiä mukaillen kolmeen eri teemaan helpottamaan analysointia. Analysointi tarkoittaa tutkimusaineiston järjestelmällistä läpikäyntiä, aineiston ryhmittelyä ja luokittelua (Vilkkä 2015, 137).

Nämä suunnittelemani kysymykset koostin haastattelurungoksi (Liite 2). Haastattelurungon käyttäminen varmistaa kaikkien ennakkoon ajateltujen osa-alueiden mukaantulon, mutta se voi myös toisaalta kahlita liikaa haastattelutilanteen aitoutta (Kananen 2008, 79). Haastattelurunkoon ei siis saisi liikaa keskittyä vaan haastattelun tulisi antaa edetä mahdollisimman responsiivisesti. Vilkan (2015, 134) mukaan haastattelurunko myös luo varmuutta haastattelijaa kohtaan ja luo vaikutelman haastattelun etenemisestä odotusten mukaisesti. Tämä saattaa lisätä haastateltavan halukkuutta puhua kokemuksistaan ja käsityksistään monipuolisemmin. Rungon avulla haastateltavaa ei rasiteta turhaan kyselemällä samoja asioita, vaikkakin aiempiin asiasisältöihin voidaan palata muistuttaen haastateltavalle muistavamme jo aiemmin puhutut asiat. (Vilkkä 2015, 134.)

Haastattelutilanteessa tulisi varmistaa myös aineiston laajuus ja syvyys. Haastateltavasta riippuu kuinka syvälle hän antaa haastattelijan päästä, kun taas haastattelijan puolelta taidot ja tilanneherkkyys määrittävät haastattelua. Haastattelijan tuntemus ilmiöstä vaikuttavat kysymysten sisältöön ja hänen tekemiin tarkennuksiin. (Kananen 2008, 77.) Haastattelijan tulee pystyä pitämään motivaatio haastattelussa, jotta haastateltavan vastauksista ei tule pintapuolisia tai hajamielisesti ilmaistuja (Hirsjärvi & Hurme 2010, 126). Haastattelussa tulee olla hyvin keskittynyt ja läsnä hetkessä.

Haastatteluja voidaan toteuttaa yksilö- pari- tai ryhmähaastatteluna, joista tavallisimmin on yksilöhaastattelu. Tutkijan on pohdittava kohdejoukon ja aiheen pohjalta itselleen paras haastattelutapa näistä kolmesta (Hirsjärvi ym 2013, 210; Vilkkä 2015, 123). Valitsin yk-

silöhaastattelun, koska koin sen helpoimmaksi varhaiskasvattajan mahdollistaa työpäikälläan. Pohdin sen myös soveltuvan tutkimusotteeseeni parhaiten, koska Vilkan (2015, 123) mukaan yksilöhaastattelu soveltuu henkilön omakohtaisten kokemusten tutkimiseen.

4.2 Aineiston hankinta

Aineisto kerättiin siis haastattelemalla kuutta varhaiskasvattajaa. Jyväskylän kaupungin esimiesten henkilöstölle välittämän viestin myötä henkilöstö sai tietoa opinnäytetyöstäni. Haastattelupyyntöni lähetettiin kahteen otteeseen esimiesten välitettäväksi, mutta vain kaksi haastateltavaa ottivat minuun sähköpostilla yhteyttä tämän viestin myötä. Loput neljä haastateltavaa jouduin pohdiskelemaan ja etsimään henkilökohtaisten kontaktien kautta. Haastateltavia etsiessäni otin huomioon mahdollisimman monipuolisen haastattelujoukon yhteen keräämisen huomioiden haastateltavan päiväkodin sijainnin ja työkokemuksen. Haastateltavia valittaessa on muistettava mitä ollaan tutkimassa ja varmistettava, että haastateltavilla on omakohtainen kokemus tutkittavasta asiasta (Vilka 2015, 135). Tämä toteutuu ottamalla haastatteluun kohdejoukkoon kuuluva henkilö eli tässä aineistossa lastentarhaopettaja.

Haastattelutilaan olisi hyvä käydä tutustumassa etukäteen ja ennakoida näin mahdolliset häiriötekijät ja mahdolliset meluäänet haastattelun laadun varmistamiseksi (Vilka 2015, 133). Tämä ei ollut mahdollista, vaan haastateltava järjesti saapuessani meille mahdollisimman rauhallisen haastattelupaikan tilojen puolesta. Melu tai häirintä ei ollut missään näissä haastattelutilanteissa häiriöksi. Kahden haastateltavan kanssa olimme päiväkodin ulkopuolisessa tilassa, mikä toi haastattelutilanteeseen erityisen rauhallisuuden. Myös istumajärjestystä haastattelussa tulee miettiä, sillä liian kaukana toisistaan istuessa äänityksen laatu huononee ja samalla luottamuksellinen ilmapiiri voi kärsiä (Hirsjärvi & Hurme 2010, 90). Laadullisen tutkimuksen tulee muistaa olevan kontekstuaalinen eli se on aina aika-, paikka- ja tilannesidonnainen (Vilka 2015, 133). Jokainen näistäkin haastatteluista olisi erilainen uudestaan tehtyinä.

Kerroin haastattelun alussa haastateltaville vielä opinnäytetyöni lähtökohdista ja tavoitteista. Kysyin luvan nauhoittamiseen ja perustelin sen käytön heille. Kerroin myös käsitteleväni heitä ja heidän päiväkotiaan anonyminä työssäni. Annoin vielä mahdollisuuden

kysyä mahdollisia opinnäytetyöhöni liittyviä mieleen nousseita kysymyksiä ennen haastattelun virallista alkamista. Haastateltava voi vielä empiä osallistumisestaan haastattelutilanteen alkaessa ja onkin tärkeää vielä kertoa kertaalleen haastateltavalle tutkimuksen tarkoituksesta ja tavoitteista sekä varmistaa hänen edelleen olevan suostuvainen osallistumaan (Vilka 2015, 133-134).

Haastatteluihin olin kehottanut varaamaan noin tunnin. Joidenkin haastattelujen kohdalla asiat tulivat hyvinkin ytimekkäästi ja kaikki nämä kuusi haastattelua olivat hyvinkin eripituisia keskenään. Lyhimmillään haastattelu oli ohi hieman yli 20 minuutissa kun taas osan kesto oli tunnin. Haastattelut etenivät suurissa määrin rungon mukaisessa järjestyksessä tarkentavien kysymysten kera.

Haastattelun tekemiseen ja siinä onnistumiseen liittyy paljon mahdollisia ongelmakohtia. Hirsjärvi & Hurme (2010, 124-125) kertovat, että kokematon haastattelija saattaa esimerkiksi noudattaa liiaksikin teemaluetteloa kuuntelematta haastateltavaa, tehdä kömpelöitä siirtymiä ja kysyä useita kysymyksiä peräkkäin saamatta vastausta vielä edelliseen. Myös haastattelijan väsymys tai henkilökohtaisen elämän kiireet saattavat vaikuttaa haastattelun epäonnistumiseen (Hirsjärvi & Hurme 2010, 125). Haastatteluissa keskityin olemaan läsnä hetkessä ja kuuntelemaan aidosti haastateltavaa.

4.3 Aineiston käsittely

Laadullisen tutkimuksen keruussa voidaan käyttää teknisiä apuvälineitä tuomaan varmuutta ja lisäämään tulosten luotettavuutta, kun tutkimustilanteeseen voidaan palata jälkeenpäin (Kananen 2008, 79). Käytin haastatteluissani nauhuria, mutta tein myös lyhyitä muistiinpanoja paperille haastattelutilanteiden aikana. Haastatteluun pystyi paremmin keskittymään, kun ei tarvinnut miettiä dokumentointia nauhurin hoitaessa sen. Nauhuria voi käyttää vain haastateltavan suostumuksesta (Hirsjärvi & Hurme 2010, 93) ja varmistin haastateltavalta suostumuksen sen käyttöön jokaisen haastattelutilanteen alussa.

Haastattelunauhut tuli haastattelujen jälkeen litteroida. Litterointi tarkoittaa tallenteiden purkamista kirjalliseen muotoon, jolloin niitä voidaan käsitellä manuaalisesti tai ohjelmallisesti (Kananen 2008, 80). Litterointi on työlästä, mutta samalla se lisää vuoropuhe-

lua tutkijan ja tutkimusaineiston välillä. Tekstimuodossa olevat haastattelut ovat helpompi analysoida. Aineiston litteroinnille ei ole yksiselitteistä ohjetta. Litteroinnin tulee vastata haastateltavien lausumia ja niitä merkityksiä, joita he ovat antaneet asioille. Haastateltavien puhetta ei siis saa muuttaa tai muokata. (Hirsjärvi ym. 2013, 222; Vilkkä 2015, 137-138.) Litteroin kaikki haastattelunauhut sanatarkasti juuri niin kuin haastateltava ne sanoi. Litteroitua aineistoa tuli 25 sivua.

4.4 Aineiston kuvaaminen ja analyysi

Kun aineisto on kerätty, on analyysiin ryhdyttävä heti. Tällöin aineisto inspiroi tutkijaa ja sitä pystyy vielä täydentämään ja selventämään helposti tarvittaessa. (Hirsjärvi ym. 2013, 224.) Aineiston sisältöön on heti alusta alkaen muistettava perehtyä lukemalla sitä useaan kertaan, koska sen tuttuus vaikuttaa tapaamme analysoida sitä (Kananen 2008, 94; Hirsjärvi & Hurme 2010, 143). Koko aineistoon tuli perehtyä viimeisen haastattelun jälkeen huolellisesti uudestaan, koska ensimmäisen ja viimeisen haastattelun välillä oli kulunut aikaa. Asiat eivät olleet enää niin tuoreina mielessä, kun aikaero ensimmäiseen haastatteluun oli melkein kaksi kuukautta.

Litteroinnin jälkeen aineisto tulee työstää analysoitavaan muotoon ja yksi pelkistämisen keino on koodaus. Koodauksen eli luokittelun tarkoitus on luokitella tietoja helpommin käsiteltävään muotoon ja tiivistää sekä yksinkertaistaa niitä. Koodauksen avulla pyritään siis löytämään rakenteita, säännönmukaisuuksia ja malleja aineistosta. Koodaus on aina kirjoittajan oma luomus eikä ole olemassa yhtä ja yleistä koodaustapaa. (Kananen 2008, 88-89.)

Luokittelin jokaisen haastattelun litteroidun tekstin kysymysten ja teema-alueiden mukaisesti laatikoihin tietokoneen Word-tekstinkäsittelyohjelmalla erotellen eri haastateltavien sanomiset eri väreillä. Näistä taulukoista aloin etsimään ja nostamaan yhtäläisyyksiä ja kenties myös löytämään uusia teema-alueita. Hirsjärvi & Hurme (2010, 147) kertovat, että aineiston luokittelu on olennainen osa analyysia, joka luo pohjan haastatteluaineiston yksinkertaistamiselle ja tiivistämiselle myöhemmin. Teemoittelu on luokittelua yleisellä tasolla, jossa kunkin teeman alle kootaan samaan teemaan kuuluvat kohdat ja tiivistelmät. Siihen kuuluu myös aineistosta nousevan esimerkin tai sanonnan eli sitaatin käyttäminen

ja näitä aitoja vastaajien tekstejä voidaan esitellä raportissa teemojen yhteydessä. (Kananen 2010, 91.) Sitaattien käyttäminen tuo esille osaamiseni analysoida aineistoa ja lukija pystyy siten paremmin näkemään sekä omaksumaan ajatteluketjua analyysin taustalla.

Aineiston ollessa koodattu ja luokiteltu, on seuraava vaihe sen yhdistely. Yhdistelyssä on tarkoitus löytää luokkien välille säännönmukaisuuksia tai samankaltaisuuksia, joita voidaan nimetä käyttämällä apuna jo olemassa olevia teoreettisia käsitteitä. Tutkija tarkastelee luokiteltua aineistoa aina omasta ajatusmaailmastaan käsin ja pyrkimyksenä on ymmärtää ilmiötä monipuolisesti ja pystyä sijoittamaan luokitellut aineistot teoriaan. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 149-150.) Käytin yhdistelyssä hyväksi laskemista ja yhteyksien tarkastelua, millä pyrin löytämään aineistoista toistuvat ja samankaltaiset asiat.

Sisällönanalyysissä näistä sanallisista ja eritellyistä aineistoista pyritään löytämään merkityssuhteita ja -kokonaisuuksia ja kuvaamaan aineistoa sanallisesti tuottaen siitä selkeä kuvaus (Tuomi & Sarajärvi 2009, 102; Kananen 2008, 94.) Sisällönanalyysi voidaan tehdä joko aineisto- tai teorialähtöisesti, joista käytän työssäni aineistolähtöistä tapaa. Kananen (2008, 90) mukaan aineistolähtöisessä analyysissä edetään yksittäisestä yleiseen eli teoreettiset aineistot luodaan aineistosta. Siinä tieto paljastuu ihmisen muodostaman puheen sanasta, lauseesta tai lausejoukosta löytyvästä merkityskokonaisuudesta (Vilka 2015, 178). Analyysiyksiköt eivät siis ole etukäteen sovittuja tai harkittuja (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95). Aineistolähtöinen analyysi sopii opinnäytetyöni analyysimenetelmäksi, koska valitsemani tutkimusaihe on niin laaja ja kokonaisvaltainen.

Aineistolle tehdään kolmivaiheinen prosessi, johon kuuluvat pelkistäminen eli redusointi, ryhmittely eli klusterointi ja teoreettisten käsitteiden luominen eli abstrahointi. Redusoinnissa analysoitava aineisto pelkistetään karsimalla epäolennainen pois tutkimuskysymykset mielessä pitäen. Klusterointi tapahtuu sen mukaan, mitä aineistosta ollaan etsimässä ja se voi tapahtua analyysiyksiköstä löytyvien ominaisuuksien ja piirteiden myötä. Analyysiyksikkö voi olla sana, lause tai ajatuskokonaisuus. Klusteroinnissa pelkistetyistä ilmauksista muodostetaan luokkia ja nimetään nämä. Tämän jälkeen aineisto abstrahoidaan eli jokainen ryhmä nimetään sitä parhaiten kuvaavalla yläkäsitteellä ja aihekokonaisuudet pilkkotaan alaluokkiin muodostaen teoreettisen käsitteistön pystyen kuitenkin löytämään loogisia yhteyksiä näistä luokista. (Kananen 2008, 94-95; Tuomi & Sarajärvi 2009, 108-112.) Tämän kaiken jälkeen vastaukset ovat hyvin ytimekkäitä ja olennainen on helppo löytää. Lyhyt esimerkki tästä tekemästäni sisällönanalyysistä löytyy liitteestä 3.

4.5 Opinnäytetyön eteneminen käytännössä

Opinnäytetyön ideointi lähti liikkeelle syksyllä 2017. Aihe valikoitui melko nopeasti, mutta tutkimusmenetelmän suhteen piti käyttää laaja-alaista pohdintaa. Pohdinnassa oli tehdä sähköinen kyselylomake kaikille Jyväskylän varhaiskasvatuksen ammattilaisille, mutta päädyin lopulta kuitenkin haastatteluun. Tutkimussuunnitelman esitys oli lokakuun lopussa ja sain tutkimusluvan Jyväskylän kaupungilta 14.11.2017. Tämän jälkeen sain aloittaa etsimään haastateltavia työhöni ja nämä haastattelut tapahtuivatkin marraskuun ja tammikuun välisenä aikana.

Työstin teoriaa jo ennen haastattelujen tekemistä saadakseni paremman käsityksen kokonaiskuvasta ja pystyäkseni reagoimaan haastatteluissa esimerkiksi kysymällä syventäviä kysymyksiä teoriaan pohjaten. Viimeistelin teorian haastattelujen jälkeen ja tein analyysin aineistosta alkuvuoden aikana. Aikataulu opinnäytetyön tekemisessä oli hyvin tiukka.

5 TULOKSET

Tämän luvun tarkoituksena on esitellä analyysissa saamiani tuloksia. Haastatteluista on etsitty tutkimuskysymysten mukaisesti kolmeen eri teemaan liittyviä asioita. Ensimmäisenä teemana on ympäristökasvatuksen määrittely ja sen sisältöalueet. Toisena teemana on ympäristökasvatuksen toteutustavat, joista vielä lisäksi erikseen Jyväskylän ympäristöohjelmasta nousevia asioita sekä toteutukseen olennaisesti liittyviä tai siihen vaikuttavia asioita. Kolmantena teemana on ympäristökasvatuksen haasteet ja mahdollisuudet. Seuraavaksi käsitellään erikseen jokaista näitä teema-aluetta omassa alaluvussaan esitellen saadut tulokset. Käytän liikunta- ja luontopainotteisuudesta jatkossa lyhennettä lülun arkikielessä omaksutun muodon mukaan.

Haastateltavista puolella oli alle kolmen vuoden työkokemus ja loppuilla kolmella haastateltavalla työvuosien määrä oli sitä korkeampi ollen enimmillään liki 20 vuotta. Neljä haastateltavista työskenteli esikouluikäisten ryhmässä, kaksi alle 3- vuotiaiden ryhmässä ja yksi 3-5 – vuotiaiden ryhmässä. Haasteltavien otanta oli siis hyvin monipuolinen.

Kaikki haastateltavat kertovat kokevansa ympäristökasvatuksen tärkeäksi. Yksi haastateltava kertoo miettineensä ympäristökasvattajan erityisammattitutkinnon suorittamista sekä Vihreän lipun hankkimista päiväkodilleen. Myös metsäesikouluryhmän järjestämisestä hän on miettinyt. Toinen haastateltava kertoo muutama vuosi sitten toteuttaneensa eräänlaista metsäesikoulua ollen ainakin kolme kertaa viikossa metsässä ja halua- vansa panostaa nykyistä enemmänkin ympäristökasvatuksen toteuttamiseen.

5.1 Ympäristökasvatuksen määrittely ja sen sisällöt

Ympäristökasvatuksen määrittely on hyvin haastavaa yksiselitteisesti ja haastateltavista neljä kuvasivatkin sitä sanalla laaja. Kaksi haastateltavaa määrittelivät sen olevan sekä päiväkodin seinien ulkopuolella, että sisäpuolella tapahtuvaa toimintaa. Erilaiset ympäristöt kuten luonnon ja rakennetun ympäristön toivat esille neljä haastateltavista. Eräs haastateltava eritteli tähän rakennettuun ympäristöön kuuluvan rakennetun ja lähiympäristön historian, kulttuurin, arkkitehtuurin ja liikenteen sekä siellä liikkumisen. Näin ympäristökasvatusta esimerkiksi määriteltiin.

Se on hirveän laaja. Mun mielestä ympäristökasvatus on ihan kaikkea tätä mitä meidän ympärillä on. Se on sitä luontoa mitä meidän lähellä on, mut se on myös sitä rakennettua ympäristöä. Ja myös täällä sisällä. Tavallaan luonnosta huolta pitämistä, elikkä just nämä kierrätykset ja kaikki.

Mä jotenkin nään, et se läpäsee oikeestaan tän päiväkotipäivän aika hyvin. Ne ei oo pelkästää ne retket, et mitä tuolla tehdään.

Kaikki määrittivät luontokasvatuksen elementtejä osaksi ympäristökasvatusta. Luontoon ja metsään tutustuminen ja siellä oleminen sekä sen kunnioittaminen tulivat esille kaikkien kohdalla. Muutamat muotoilivat sen esimerkiksi näin.

Ekana tulee mieleen ympäristökasvatuksesta se, että lähetään tonne metsään ja opetellaan siellä liikkumaan ja olemaan. Ja tavallaan sitten huomioidaan mitä siellä metsässä tarvii huomioida.

Ja sitten tuolla ihan kun mennään tonne metsän puolelle, nii mä aina sanonkin lapsille, et me ollaan täällä eläinten kotona kylässä. Et me ei voida hajottaa täälläkään paikkoja niin kuin ei sisälläkään. Et me ei revitä sitä sammalta tai kaarnaa siitä puusta eikä huudeta siellä.

Kestävän kehityksen ulottuvuuksia määrittivät kaikki haastateltavat ympäristökasvatukseen kuuluvan, joista tulivat esille esimerkiksi kierrätys, energian kulutus ja ekologisuus. Eräs haastateltava tiivistä kestävän kehityksen toteuttamisen olevan käytännönläheistä ja hyvin konkreettisia tekoja lasten arjessa kuten esimerkistään voimme huomata.

Otetaan käsipyyhepapereita semmone nippu, et sitten aina tartutaan siihen, että onko se niinku järkevää. Ja piirustuspaperia, et miten sitä käytetään. Pieni ympyrä piirretään keskelle ja heitetään pois.

Ympäristökasvatuksen tavoitteet kietoutuivat haastateltavien puheissa hyvin paljon luonnon ympärille. Luonnossa oleminen, siitä kertominen ja siellä olemisesta nauttiminen koettiin tärkeäksi opettaa eteenpäin. Luonnon ja sen asukkaiden kunnioittaminen, arvostaminen ja suojele koettiin myös tärkeäksi toiminnan tavoitteeksi. Kolme haastateltavaa

nimesivät erikseen jokamiehen oikeuksien opettamisen yhdeksi ympäristökasvatuksen tavoitteeksi. Jokamiehenoikeuksilla tarkoitetaan jokaisen ihmisen oikeutta käyttää luontoa tiettyjen rajojen mukaisesti riippumatta sen omistajasta tai haltijasta (Metsähallitus 2018). Kolme haastateltavaa toivat esille opettaa ihmisen toiminnan vaikutusten ymmärtäminen ympäristöllemme ja tietoisuuden meistä kuluttajina. Kun luonnossa osaa olla, niin se myös antaa meille paljon.

Lapsille saatas jollain lailla semmone mieli tai ajatus siitä, että sitä luontoa kunnioittamalla me myös saadaan siltä jotain. Että jos osaat siellä kulkea ja olla, nii myös sinä voit hyödyntää sitä.

Opettaa lapsille sitä et mitä siellä luonnossa voi tehdä. Et jos me kaikki heitetään roskat sinne maahan, nii miltä se luonto sitten näyttää. Et onko se pelkästään meitä varten se luonto vai onko siellä myös eläimet ja kasvit ja muut mitä ne tarvitsee.

Kaksi haastateltavista painottivat luonnon voimaannuttavaa vaikutusta ja sen antamaa positiivista tunnekokemusta. Metsää ei tule ottaa vain helppona kohteena mennä vaan myös voimaannuttavana paikkana. Metsän ollessa aikuiselle ihmiselle voimaannuttava paikka, tulee sen ajatella olevan sitä myös lapselle. Toinen haastateltavista kuvaa luonnon antaman luontokokemuksen tärkeyttä seuraavasti.

Mun mielestä hirveen tärkeä asia on sit taas se tunnepuoli. Semmone aistimukset tavallaan se, että millasta siellä metsässä on, kaikki tuoksut ja maut ja äänet. Tavallaan sitä kautta semmone hyvinvointi sitten taas.

Osallisuus on myös läsnä myös ympäristökasvatuksessa. Kolme haastateltavaa nostivat lasten osallisuuden tärkeäksi toimintaa suunniteltaessa ja toteutettaessa. Toiminnan tulee olla lapsilähtöistä ja aikuisten tehtävänä on tarttua ja lähteä mukaan lasten ajatuksiin ja ideoihin. Asioiden ”tuputtaminen” vastoin lapsen omaa kiinnostusta, koetaan turhaksi. Syksy ja metsän eläimet-teemaa parhaillaan toteuttanut varhaiskasvattaja pohtii juuri osallisuuden mahdollistaneen huomata lapsia tosissaan kiinnostavan ympäristö. Eräs haastateltava pohtii osallisuudesta näin.

Mä koen jotenkin hirveen tärkeenä sen lasten osallisuuden. Et lapsia kuunnellaan ja tarttua niihin lapsien juttuihin siellä metsässä ja muihin.

Ympäristökasvatuksen sisäistämistä ja konkretisointia arjessa voi hankaloittaa sen kokonaisvaltaisuus ja irrationaalisuus. Haastateltavat toivat esille sen, miten ympäristökasvatus tulee usein kuin huomaamatta eikä suunnitelmallisesti tuokion aiheena. Eräs haastateltava vertasi ympäristökasvatuksen pyörivän täysin omassa sarjassaan verrattuna esimerkiksi liikuntakasvatukseen, josta on paljon koulutuksia ja sitä pystyy toteuttamaan hyvin konkreettisesti. Näin haastateltavat pohtivat asiaa.

Ympäristökasvatusta ei varsinaisesti aattele sillein, et hei nyt mä teen tässä nyt ympäristökasvatusta, välttämättä. Mut sit kun alkaa miettimään, nii kyl-lähän sitä aina esimerkiksi ulkoilussa nii sehän on sitä periaatteessa koko ajan ja mitä sä puhut niille.

Tosi vähän oon nähny ja itsekään toteuttanu sillein, et nyt on tätä ympäristökasvatusta.

Haastatteluaineistoissa nousi esiin lapsien ikä ympäristökasvatuksen toteuttamisen tasolla. Alle 3-vuotiaiden ryhmässä työskentelevät kaksi haastateltavaa toivat esille, että niin pienillä toteutus on hyvin konkreettista ja ei välttämättä tärkeimpien opeteltavien asioiden joukossa. Myös esiopetusryhmässä työskentelevä varhaiskasvattaja pohti samaa asiaa. Pienille lapsille ympäristökasvatus näyttäytyy luonnollisesti hyvin pienillä, konkreettisilla asioilla eikä heille kannata esimerkiksi kierrätyksestä puhua. Vanhempien lasten kanssa asia on jo hyvin merkityksellinen, sillä esikouluikäisellä nämä asiat voivat jäädä kytemään loppuiäksi. Asiaa pohdittiin seuraavalla tavalla.

Itelle on ehkä noilla pienillä se tavoitteena ehkä, et opettaa kiinnostusta sitä ympäristöä kohtaan. Noin pienten kanssa se ei voi olla niin monisyistä ja semmosta tosi syvälle menevää.

En mää oo ehkä mun työssä hirveen tietoisesti miettiny, et hei tässä nyt tulee ympäristökasvatusta -- Tavallaan et se ei oo hirveen korkeella niissä mitä opetellaan.

Ympäristökasvatuksen toteuttaminen on määritelty varhaiskasvatussuunnitelmiin. Valta-kunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelman perusteista ympäristökasvatusta löysivät haasteltavat hyvin vaihtelevasti ja olivat hieman eri mieltä sen näkyvyydestä. Neljän mie-lestä sitä on siellä ja yksi määrittelikin sen kulkevan ohjenuorana siellä. Esikouluryh-mässä työskentelevä haastateltava kertoi Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden olevan hänelle tutumpi ja löysi siitä ympäristökasvatusta. Kaksi haastateltavista olivat sitä mieltä, että ympäristökasvatusta ei paljoa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa näy ja toinen heistä pohti sen näkyvyyttä seuraavasti.

Jos miettii et mistä, aina kun puhutaan uudesta vasusta ja mistä asioista, mitä nostetaan esille ylös. Nii ei ympäristökasvatus oo tavallaan yks niistä, mitä painotetaan aina.

Jyväskylän varhaiskasvatussuunnitelmaan puolet haastateltavista mainitsivat olevan huo-nosti perehtynyt, mutta yksi heistä kuitenkin totesi kestävän kehityksen siellä olevan pai-notuksena. Yksi haastateltava määritteli liikunta- ja luontopainotteisuuden näkyvän siellä, mutta ympäristökasvatuksen näkyminen siellä koettiin siitä huolimatta hänenkin mielestään kuitenkin melko pieneksi, niin kuin myös kahden muun vastaajan mielestä.

Ei se millään isolla voluumilla tällä hetkellä siellä ole.

Jyväskylän vasussa ympäristö on hyvin vähällä painotuksella.

Yhteenvetona voidaan todeta haastateltavien määrittelevän ympäristökasvatuksen laa-jaksi ja monialaiseksi kokonaisuudeksi, jota toteutetaan sekä ulkona että sisällä ja johon kuuluu luonto ja rakennettu ympäristö. Luontokasvatus ja kestävän kehityksen periaatteet koettiin kuuluvan isoina osa-alueina ympäristökasvatukseen. Luonnon ja sen asukkaiden arvostaminen ja kunnioittaminen luonnossa olemisen ja kertomisen kautta koettiin tärke-äksi. Luonnon voimaannuttava vaikutus ja osallisuus muodostuivat myös tärkeiksi lähtö-kohdiksi toiminnalle. Ympäristökasvatusta koettiin olevan vaikea toteuttaa suunnitelmal-lisesti ja konkreettisesti ja usein sen koettiin tulevan esille kuin itsestään. Myös lasten iän koettiin vaikuttavan olennaisesti ympäristökasvatuksen määrittelyyn ja tärkeyteen.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteista enemmistö haastateltavista löysivät ympäristökasvatusta, mutta Jyväskylän varhaiskasvatussuunnitelmassa sen näkyvyyttä pidettiin melko vähäisenä eikä kyseisen asiakirjan tunnettavuus ollut kovin korkealla.

5.2 Ympäristökasvatuksen toteuttamisen toimintatavat

Kaikki haastateltavat toivat esille käyvänsä lasten kanssa retkillä luonnossa ja lähiympäristössä ja toteuttavansa sitä kautta ympäristökasvatusta viikoittain. Retkillä käymisen määrä vaihteli hyvin paljon; kolme haastateltavista kertoivat olevan retkillä ainakin 3 kertaa viikossa, kun taas osa retkeili vain kerran viikossa. Tulee huomata, että näistä kolmesta paljon retkeilevistä kaksi työskentelivät lilu-ryhmässä ja silloin luontopainotteisuuden tuleekin erityisesti näkyä toiminnassa. Retket voivat olla hyvinkin opettavaisia ja erilaisia.

Meillä on eväät mukana ja mulla on trangia ja me tehdään trangiolla jotain pientä naposteltavaa. Rakennellaan majoja, tehdään köysiratoja ja etitään luonnon materiaaleja, joita saa ottaa sieltä.

Yks kerta käytiin tutkimassa alikulkutunnelia.

Kaikki haastateltavat toivat myös esille luonnon ja sen asukkaisiin tutustumisen ja niistä kertomisen kuuluvan jokapäiväiseen ympäristökasvatuksen toteuttamiseen. Eräs haastateltava kertoi esimerkin samalta päivältä.

Tänäänkin nähtiin semmone myyrä. Meni tossa ja näytti et se oli ihan hukassa. Et se niinku mistä se talvipakkasilla hangen päällä vipitti. Nii lapset oli ihan et, voi kun söpö. Ja se, että mitenkä et ei mennä sen luokse ja ahisteta sitä, vaan kunnioitetaan niitä eläimiä jotka siellä on.

Neljä haastateltavaa mainitsivat tutkimisen yhdeksi arjen toimintatavakseen ympäristökasvatuksessa. Tutkimisen avulla lapset huomaavat itse hyvin paljon monenlaisia asioita luonnossa ja ulkona nähden ja oppien paljon uutta. Tähän monipuoliseen tutkimiseen heitä tulee aktiivisesti kannustaa. Eräs haastateltavista kertoo seuraavan erikoisen esimerkin.

Nyt meillä on tuolla kaapissa sulamassa oksennuspalloja. Me tota löydettiin niitä metsästä tällä viikolla useammasta paikasta hangelta nii maanantaina meillä alkaa tutkiminen.

Kestävän kehityksen ulottuvuudet tulivat monipuolisesti esille kaikkien haastateltavien kohdalla arjen toteutustavoissa. Kierrätyksen opettaminen käytännössä esimerkiksi lajittelun ja oman biojätteen minimoinnin myötä sekä kierrätysmateriaalien käyttö askarteluissa kuuluivat kaikkien toimintatapoihin. Jätteet lajitellaan lapsien kanssa ja viedään niitä yhdessä keräykseen ja kierrätystavaroista loihditaan uutta. Opinnäytetyön emansipatorisuus tuli esiin haastateltavan saadessa hyödynnettäväkseen idean lasten kanssa paperiroskien viemisestä roskakatokselle asti. Tällä hetkellä aikuiset ovat ne vieneet sinne lasten kierrättäessä ne. Eräs haastateltava kertoi seuraavan esimerkin.

Sit meillä oli tämmöne myyjäistapahtuma missä eskareilla oli myyntipöytä -- Tässä päiväkodin tontilla on lojunu semmone vanha polkupyörä. Nii me siitä sitten päätettiin, kun se on tässä pari vuotta pyöriny, ni et me haetaan siitä sit vanne ja me rakennettiin siitä semmone onnenpyörä.

Vuodenajat ja niiden hyödyntämisen toivat esille puolet haastateltavista. Metsässä ympäri vuoden retkeillessä lapset pääsevät itse havainnoimaan vuodenaikojen mukanaan tuomia muutoksia siellä. Myös luonnon kiertokulun tarkkailu ja selittäminen lapsille on tärkeää, kuten erään haastateltavan päiväkodin lähettyvillä tapahtuneet metsänhakuutyöt, jotka tarjosivat lapsille monenlaista ihmettelyn aihetta. Myös luonnonmateriaalien hyödyntäminen esimerkiksi askartelussa tai ”eskaritehtävissä” toivat esille myöskin puolet haastateltavista.

Nii se, et se sama paikka on ihan eri näköne talvella ja kesällä. Ja se myös tarjoo lapsille ihan eri puitteet sitten.

Ovikranssit kun tehtiin, nii oli keppejä ja käpyjä. Et tavallaan hyödynnetään niitä tässä meidän työssä; ei kaiken tarvii olla ostettua.

Kenellekään haastateltavista ei ollut käytössä mitään ympäristöohjelmia tai -oppaita. Kaksi kertoivat joskus käyttäneen tiettyä kirjaa ohjenuoranaan. Yhden haastateltavan naapuriryhmässä oli käytössä eräs tietty ohjelma ja haastateltava oli joskus itsekin ollut metsämörriohjaaja. Tietämys näistä materiaaleista oli hyvin kirjava ja halukkuus näiden käyttöön oli myös moninaista. Eräs koki ne jopa rajoittavina, kun taas kaksi haastateltavista kaipasivat konkreettista materiaalia ja kokivat niiden löytämisen itse sattumanvaraisena. Kaksi haastateltavaa tuovat esille kuitenkin aikapulan käydä näitä materiaaleja läpi ja toinen heistä kuvailee sen näin.

Sekin siinä vähän tökkii ja haastavaa, kun ei viittis omalla ajalla niitä väentää. Jää kaiken muun jalkoihin se materiaalin tekeminen. Ei pitäis joutua tekemään kotona.

5.2.1 Jyväskylän varhaiskasvatuksen ympäristöohjelmasta nousevia asioita

Jyväskylän varhaiskasvatuksella on ympäristöohjelma, jonka pohjalta ympäristökasvatusta tulisi arjen työssä toteuttaa (Liite 5). Tämä kyseinen Suomiselta (20.2.2018) saamani ympäristöohjelma on esillä ainoastaan henkilöstön asiakirjapankki Askissa enkä päässyt etukäteen haastattelurunkoani siihen refleктоimaan. Ympäristöohjelmassa tuodaan esille varhaiskasvatukseen liittyviä tavoitteita, toimenpiteitä, vastuutahoja ja seurantamittareita kyseisille ympäristöohjelmaan kuuluville asioille. Näistä esille nousivat haastatteluissa Anssu-peikon vierailu, ekologisuus hankinnoissa ja rakennusvalinnoissa, ympäristökasvatuksen näkyminen yksikön pedagogisessa suunnitelmassa, Keke-vuosikello ja ympäristövastaavan rooli. Näihin paneudumme seuraavaksi.

Anssu-Peikon keväisen vierailun toi esille kaksi haastateltavista. Anssu-peikko on Japary:n toteuttama esikoululaisille suunnattu ympäristökasvatuskampanja, jossa satuhahmon avulla opetellaan jätteiden lajittelua ja kierrätyksen tärkeyttä. Vuosittainen kierrätyskiertue tavoittaa 20 000 lasta Jyväskylän seudulla. (Japa Ry 19.1.2016.) Haastateltavien mielestä lapset ovat tykänneet tästä kovasti ja kotiin saatava tehtävävihkonen on vienyt asiaa konkreettisesti päiväkodin ulkopuolelle. Anssu-peikon vierailusta kerrotaan seuraavasti.

Tänne tulee semmone Anssu-peikko ja sen kaveri. -- Siellä on huone täynnä kaikkee roskia, mitkä Anssu-peikko huomaa metässä ja sit me niinku yhdessä opetellaan, et mihin roskiksiin ne roskat kuuluu.

Päiväkotien kestävästi ajatellut rakenteelliset asiat kuten esimerkiksi pyyherullan käyttö vessoissa, liiketunnistimella toimivat hanat sekä itsestään sammuvat ja syttyvät valot koettiin myös tärkeiksi kolmen haastateltavan mielestä. Ekologiset valinnat ja hankinnat arjessa lähtien päiväkodin yhteisten tavaroiden huolehtimisesta kirjaston hyödyntämiseen toivat esille kolme haastateltavaa. Tulevissa hankinnoissa sekä myös nykyisten tavaroiden säilyttämisessä pyrittäisiin olemaan ekologisia, niin kuin seuraavat esimerkit sen kertovat.

Hankinnat tehtäs sillein kestävän kehityksen tavalla eikä sillein et otetaan tuo, joka kestää hetken. Mietittä sitä sillein pitemmällä tähtäimellä, että niinku sillä olis sitä käyttöikää kauemmin. Se on mitä me voidaan siihen vaikuttaa.

Leluista ollaan lasten kanssa keskusteltu, et niistä huolen pitäminen, että niitä sitten korjataan. -- . Sit se et aina ei tarvii valmiina hankkia ja ostaa, et voi itse tehdä.

Uuden varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti Jyväskylän varhaiskasvatuksessa on käytössä pedagoginen suunnitelma entisten yksikkökohtaisten varhaiskasvatussuunnitelmien tilalla. Pedagoginen suunnitelma toimii henkilöstön työn arvioinnin ja suunnittelun pohjana ja on tiimien työn suunnittelun, arvioinnin ja kehittämisen työkalu (Jyväskylän varhaiskasvatussuunnitelma 2017). Tämä muutos ei ollut minulle noussut tarpeeksi näkyväksi varhaiskasvatussuunnitelman perusteista haastatteluja aloittaessani ja sen takia kahden ensimmäisen haastattelun kohdalla kysyinkin harhaanjohtavasti ympäristökasvatuksen näkyvyyttä heidän varhaiskasvatussuunnitelmassa. Epäselvyyttä minulle lisäsi heidän varhaiskasvatussuunnitelmiansa näkyminen internetissä, joihin olin perehtynyt ennen haastattelutilannetta. Sen takia kysymystä ympäristökasvatuksen näkymisestä pedagogisessa suunnitelmassa ei voi arvioida luotettavasti.

Loput neljä kertoivat ympäristökasvatuksen näkyvän pedagogisessa suunnitelmassa jollain tavalla. Erillistä kohtaa ympäristökasvatukselle ei pedagogisessa suunnitelmassa ole

(Suominen 6.3.2018). Kestävän kehityksen toimintaperiaatteet määrittivät kaksi haastateltavaa löytyvän heidän pedagogisesta suunnitelmastaan. Lilu-ryhmäläinen kertoi ympäristökasvatuksen näkyvän liikunta- ja luontopainotteisuutena siellä. Yksi haastateltava kertoi ympäristökasvatuksen näkyvän heidän suunnitelmassaan metsiin ja lähiympäristöön kohdentuvina retkinä niiden ollessa konkreettisesti niin lähellä. Kaksi näistä haastateltavista pohtivat kuitenkin omien esimerkkiensä esille tuomisen jälkeen ympäristökasvatuksen näkyvän silti niukasti yleisesti heidän pedagogisessa suunnitelmassaan, joista tässä seuraavana esimerkki.

Mun mielestä meidän tiimi ei ole kirjannut kauheen yksityiskohtaisesti mitään. Erillisiä ympäristö- tai luontokasvatuksen juttuja.

Jokaisessa varhaiskasvatuksen yksikössä tulisi nimetä ympäristövastaava jokaisen syys-toimintakauden alussa Jyväskylän kaupungin varhaiskasvatuksen ympäristöohjelman mukaisesti. Ympäristövastaavan tehtäviin kuuluu välittää esimiehensä välittämät koulutuskutsut ympäristökasvatusta koskien eteenpäin henkilöstölle. Myös tiedottaminen erilaisista teemaviikoista ja tapahtumista esimerkiksi Keke-vuosikellon mukaisesti kuuluvat ympäristövastaavan vastuualueisiin. Keke-vuosikello on päivähoiton ympäristövastaavan suunnittelema, suuntaa antava esimerkkirunko ympäristöasioiden huomiointiin (Liite 4) ja se löytyy myös Jyväskylän kaupungin henkilöstön asiakirjapankki Askista. (Suominen 6.3.2018.)

Kysyttäessä päiväkodin ympäristövastaavista kolme haastateltavaa kertoivat, ettei sellaista ole tai ei ainakaan aktiivisessa roolissa. Ainoastaan yksi haastateltava tiesi nimetä tämän ympäristövastaavan työpaikallaan. Kyseisen ympäristövastaavan tehtäviin kuului parhaillaan hoitaa kierrätyslaatikot jokaiseen ryhmään. Kaksi haastateltavaa kertoivat olevansa itse ympäristövastaavia, mutta eivät tiedä yhtään toimenkuvaansa. Näin he kertoivat.

Itse asiassa mä oon ympäristövastaava. Mut mulle ei oo vieläkään kerrottu, et mitä mun pitää tehdä. Yritin googlettaa ympäristövastaavan tehtävät. Mä en tiedä, mitä mun pitää tehdä.

Siellä lukee et se olen minä. Kun vielä tietäis, et mitä se pitää sisällään se, et miten laaja se on ja mitä mun tarteis tietää ja haalia. Mut olis halunnu

just semmosen selkeemmän kuvan, et mitä se tämän talon sisällä pitää sisällä. Katottiin ihan Askista ympäristökasvatus ja näin, nii siellä ei auennu mitään dokumenttia.

Ympäristökasvatukseen liittyvissä koulutuksissa kertoo käyneensä neljä haastateltavaa, joista kolme työskentelevät lilu-ryhmässä. Kaksi näistä kolmesta lilu-ryhmäläisistä painottivat kuitenkin koulutusten käsitelleen liikunta- ja luontopainotteisuutta kuten esimerkiksi pedagogiikan siirtämistä luontoon varsinaisten ympäristöasioiden sijaan. Kaksi haastateltavaa eivät olleet käyneet missään asiaan liittyvässä koulutuksessa. Toinen haastateltava kertoo niitä kyllä olevan, mutta ei koe juuri nyt edes tarvetta kouluttautua lisää. Toinen taas kertoo itse opiskelleensa näitä asioita oman kiinnostuksen myötä ja olleensa kiinnostunut esimerkiksi metsämörri-koulutuksesta, mutta sopivaa hetkeä lähteä koulutuksiin ei ollut vielä tullut. Ensimmäinen esimerkki on lilu-ryhmästä ja toinen ei, mikä osoittaa koulutuksista tiedon levittämisen erilaisuuden:

Mall

Meillä on semmone yhdyshenkilö tossa lilussa, joka ilmoittelee meille näistä koulutuksista. Nii ihan viikottain tulee tai useamman kerran viikossa. Ne liittyy sit liikuntaan tai luontoon ja millon mihinkin. Paljon on tarjolla.

En tiiä tuleeko kaikista koulutuksista sitten aina johonkin sähköpostiin tai johonkin missä ne ilmottaa kaikkia.

5.2.2 Toteutukseen liittyviä ja siihen vaikuttavia asioita

Lilu-painotus on tuonut konkreettisesti muutosta monen haastateltavan päiväkodin arkeen. Esimerkiksi eskaritehtäviä tehdään luonnon antimilla ja liikutaan enemmän seinien ulkopuolella. Muutamat kuvasivat nykyistä toimintatapaa seuraavasti.

Kyllä se lähiympäristön hyödyntäminen on lisääntynyt valtavasti. Vähintään kolme päivää viikosta ollaan retkillä. Esimerkiksi tällä viikolla me ei olla kertaakaan oltu päiväkodin pihassa, et me ollaan joka päivä lähetty pois. Kolme päivää ollaan oltu ihan metsässä.

Kun ollaan liikunta ja luonto, nii me ollaan pyritty siihen et ollaan tosi paljon pihalla.

Mallioppiminen jo varhaisessa vaiheessa koettiin tärkeäksi haastateltavien mielestä. Oppiminen varhaiskasvattajalta sekä myös oppiminen toisen lapsen näyttämästä mallista ovat merkityksellisiä lapselle. Jo pienestä lähtien opitaan oikeanlaisille tavoille toimia.

Jos jotain suttupaperia tarvii, jos maalataan jotain nii ne hakevat roskiksesta. Et ne ei ota uutta paperia siihen vaan ne osaa paperiroskiksesta hakea sitten sellasen mihin voi sutata.

Ne rupee huomaa sitten uusista, et hei nuo ei tee näin ja ne neuvoo. Että siinä näkee sen kyllä sitten, että kyllähän se tuottaa tulosta. He toimii tavallaan itse mallina muille, kun niitä on painottanu.

Neljä haastateltavaa nostivat esille luonnon läheisyyden heidän päiväkodissaan ja sen koettiin mahdollistavan paljon. Myös kaupungin keskellä sijaitsevasta päiväkodista löydettiin positiivisia asioita.

Täällä on kuitenkin tämä luonto lähellä. Päästään sit metsään ja muualle. On puistoja ja metsää. Metsiä, jossa on polkuja ja sit umpimetsää, johon on sit ite tehty polut.

Sitten jos mieltii semmosta ihan kaupungin päiväkotia, nii siellä varmaan tehään enemmän sen niinku ekologisen kierrätyksen kautta. Et siellä pystyy viemään ite lapset vaikka siihen kierrätyspisteelle.

Yhteenvetona haastatteluaineistoista nousi esille monipuolinen kirjo ympäristökasvatuksen toteutustapoja. Retket luontoon ja lähiympäristöön, luontoon ja sen asukkaisiin tutustuminen ja niistä kertominen ja kestävän kehityksen osa-alueet näkyivät haastateltavien päivittäisessä ympäristökasvatuksen toteutuksessa. Myös tutkiminen, vuodenaikojen ja luonnon kiertokulun huomioiminen ja luonnonmateriaalien käyttö kuuluivat toimintatapoihin. Jyväskylän ympäristöohjelman mukaisista asioista nousi aineistossa esille Anssupeikon keväinen vierailu, ekologiset hankinnat ja rakennusmateriaalit, ympäristökasva-

tuksen näkyminen pedagogisessa suunnitelmassa ja ympäristövastaavan rooli. Malliopiminen, lilun tarjoamat mahdollisuudet ja luonnon läheisyys tuotiin myös esille tärkeinä asioina ympäristökasvatusta toteutettaessa.

5.3 Ympäristökasvatuksen haasteet ja mahdollisuudet

Kysyttäessä millä tasolla heidän mielestään ympäristökasvatus on haastateltavien päiväkodeissa, vastasivat kaksi haastateltavaa sen olevan hyvällä tasolla. Toinen perusteli tämän päiväkodin liikunta- ja luontopainotteisuutena ja luontokerhojen olemassaololla ja toinen taas ympäristökasvatukselle suotuisan sijainnin ja luonnosta ja ympäristöstä huomioivan otteen läsnäololla. Yksi haastateltavista koki sen olevan hyvällä tasolla tavoitteellisten metsäretkien myötä, mutta kestävän kehityksen ulottuvuuden kaipaavan vielä kehittämistä. Päiväkotiin oli saatu viime syksynä kierrätyslaatikot ryhmiin ja kierrätyksen kanssa tunnuttiinkin olevan vielä alkutaipaleella. Kaksi haastateltavaa määrittelivät tason olevan huono ja keskiverto, mutta hetken pohdittuaan asiaa eri näkökulmista he päätyivät molemmat ympäristökasvatuksen olevan sittenkin hyvällä tasolla. Toinen haastateltavista tuli tähän lopputulemaan pohdittuaan syksyllä ollutta ympäristökasvatukseen liittyntä syksy ja metsän eläin-teemaa ja toinen kuvaili pohdintaansa näin.

Ite mä silloin aattelin, et keskiverto. Mut kyllähän me paljon tehään huomaamatta. Ja sit mitä tehään tietosesti, nii se tavallaan kasvattaa sitä.

Eräs haastateltavista kertoi sen olevan huonolla tasolla, koska ympäristökasvatus ei näy ja luonnossa tekemisestä puuttuu tavoite. Hän toi esille liikuntaan tehdyn vuosikellon ja sen, että luontokin tulisi näkyä samalla tavalla Jyväskylän kaupungin painottaessa liikunnan lisäksi myös luontoa. Tämän olemassa olevan Keke-vuosikellon voisi olla hyvä levitä laajempaan tietoon, josta sitä voitaisiin yhdessä toteuttamaan ja kehittämään entisestään. Näin hän pohti asiaa.

Meillä on liikuntaan se vuosikello. Et olishan se aika ihana, jos olis myös ympäristökasvatukseen omansa, jonkun näköne mitä seurataan. Senhän pitäis olla osa tätä laatua nyt.

Kaikkien haastateltavien mielestä oma asenne ja kiinnostus ympäristökasvatuksen toteutumiseen on merkittävä. Jokaisen koetaan opettavan omalla asenteella ja arvoillaan. Haastateltavien puheista nousi esille arvojen opettamisen tärkeys heidän työssään ja miten ohjaus näiden arvojen opettamiseen tulee itsestään. Aikuisen innostus tai asenteet nähdään tarttuvan lapsiin myös helposti. Esimerkiksi säätiloista mielikuvien luominen lapselle tulisi erään haastateltavan mielestä muistaa; lapsen mielestä, kun ei ole huonoa säätä. Jos henkilökunnan arvoissa ympäristökasvatuksen periaatteet eivät ole korkealla, saattaa se jäädä ryhmästä hyvin vähälle. Näin asiasta keskusteltiin.

Sit ne omat arvot näkyis siinä, et sit vois opettaa sen arvostuksen.

Itelle on tärkeätä esimerkiks luonnon arvostaminen. Mut joillekin voi olla, et ei kiinnosta se asia, nii ei se välttämättä sit opeta niitä samoja asioita.

Jos ryhmän aikuinen ei oo kiinnostunut, nii eihän siellä ryhmässä oo sillon sitä. Jää tosi vähälle sit.

Ympäristökasvatuksen toteuttaminen voi olla myös hyvin vastavuoroista. Kaksi haastateltavaa kertovat oman kiinnostuksen ja mielenkiinnon asiaa kohtaan nousseen, kun he ovat huomanneet lasten kiinnostuksen ja innon asiaa kohtaan.

Sillein työn kautta innostunu siihen ja nähny tavallaan ne mahdollisuudet, kun lapsia metsään vie. Millä tavalla ne siitä nauttii ja mitä ne siitä saa.

Itekin nyt varsinkin, kun on ollu tää teema [syksy ja metsän eläimet] nii on uusin silmin aatellukki sitä asiaa, et onhan tää aika hienoo et mitä meidän ympärillä tapahtuu.

Myös resurssit ympäristökasvatuksen toteuttamiseen niin riittävän henkilöstön kuin välineistön suhteen koetaan vaikuttavan. Näin ei tietenkään saisi olla heidän mielestään. Hyvät välineresurssit mahdollistavat monipuolisen retkeilyn ja toimimisen ulkona ja niihin tunnuttiinkin olevan tyytyväisiä. Puolet haastateltavista kertoo, ettei resurssipula ole vaikuttanut olennaisesti esimerkiksi retkille pääsyyn lähiaikoina eivätkä he koe sen rajoittaneen ympäristökasvatuksen toteutumista. Kahden haastateltavan mielestä henkilökunnan

resurssipula taas on vaikuttanut olennaisesti toteutuksen tasoon ja näin he kuvailevat asiaa.

Meillä on ollu suunnitelmissa tehdä paljon retkiä, et näkis ja kokis paljon. Mut sit ku ei oo niitä resursseja toteuttaa niitä nii sit ei pystytä, vaikka haluttaskin.

Niin paljon sairaspöissaoloja henkilöstöllä ja muuttuvia tilanteita et ei voi tavallaan etukäteen suunnitella, että mitä tekee, kun ne muuttuu koko ajan ne tilanteet.

Eräs haastateltava kertoo heidän rakentaneen ulkopuolisen avun voimin laavupaikan päiväkodin läheiseen metsään päiväkodin lasten käyttöön. Kaupunki on luvannut heille tulla vastaan kunnollisen laavupaikan hankkimisesta lilu-toimintaan lähdön jälkeen, mutta tilanne ei ole edennyt nopealla aikataululla. Aktiiviset vanhemmat olivat osoittaneet myös mielenkiintoa tätä asiaa kohtaan ja asia on ns. vireillä.

Eräs haastateltava tuo esille lilu-painotuksen olevan varteen otettava vaihtoehto muissakin kuin esikouluryhmissä ja yhden haastateltavan päiväkodissa olikin ns. ”lilu-viskari-ryhmä”. Lilusta oli monella paljon positiivista sanottavaa; siinä oleva vuosikello luontokasvatukselle, opettavaiset mentoroinnit ja ulkotilojen parempi hyödyntäminen sen myötä keräsivät kiitosta. Yksi haastateltavista toi esille eri lilu-ryhmien toteutustavan erilaisuuksien kirjon. Näin lilu-painotus herätti ajatuksia.

[Mentoroinneissa] vaihetaan niitä, et miten noi on tehny ja hei hyvä idea. Ei oo ajatus semmone meininki, et en kerro sulle kun vaan ihan semmone reilu jakaminen.

Miksei me aikasemmin olla lähetty tosta hölmöstä pihasta pois. Ollaanhan me lähetty mut ei niinku säännölliseen. Et niinku nyt on auennu silmät, et eihän meidän tarvii tossa olla.

Lilussa on semmosta runkoo vähän, et mitä luontokasvatusta me missäkin kuussa otetaan.

Jotkut eskarit lukee itsensä lilu-eskariks, jos ne käy kerran viikossa siellä metsässä retkellä.

Myös eräs toinenkin haastateltava nostaa tärkeäksi ulkona oppimisen hyödyn ja tärkeyden. Hän toivoisikin ihmisten asenteiden muuttuvan asian suhteen ja toivoi koulutusta tähän asiaan herättelemään ihmisiä. Monen lapsen oppiminen ulkona on monipuolisempaa ja jopa rikkaampaa kuin sisätiloissa. Esimerkiksi erityisesti erityisempää tukea tarvitsevat lapset voivat hyötyä toisenlaisesta oppimisympäristöstä niin kuin seuraavasta esimerkistä voimme oppia.

Tälläkin hetkellä ryhmässä on itselläni semmone poika, et jos ollaan täällä sisällä, nii koko aika ollaan semmosessa negatiivisessa kierteessä. Mut sit kun lähetään tonne metsään, nii ei niinku mitään. Siellä voi vaan kehua. Et siellä se on niin erilaista.

Puolet haastateltavista kertoivat kaipaavansa jonkinlaista pohjaa arvioida omaa toimintaansa ympäristökasvatuksen suhteen ja jonka pohjalta lähteä kehittämään sitä. Arviointikohteen puuttuminen tekee hankalaksi vertailun ja pohdinnan, jota kuvasi eräs haastateltava seuraavasti.

Et ei oo mitään et mistä pystys arvioimaan nyten ja sen pohjalta kehittää.

Esille tuli myös idea vapaaehtoisten luonto-oppaiden ja asiantuntijoiden paremmasta hyödyntämisestä päiväkodeissa. Heidät voisi kutsua retkille mukaan ja he osaisivat neuvoa ja opastaa lapsia esimerkiksi sienestämään, mikä voi olla henkilökunnalle vieras asia. Myös vanhempien osaamisalueiden ja innostuksen hyödyntäminen on tärkeää ja samalla osallistetaan vanhempia mukaan.

Ennen oli jotain lukumummoja tai satumummoja tai mitä ne on ollu. Nii sitten jos ois, nii ilman muuta semmosia asiantuntijoita retkille mukaan, joilla on sitä kokemusta.

Muutaman kerran meillä on ollu luontoretkellä jonkun isä mukana, kun hän on tämmöne eräopas. Nii se oli meidän mukana siellä.

Merkittäväksi kehittämisen paikaksi ympäristökasvatuksessa muutamalla haastateltavalla nousi ympäristökasvatuksen ilmiöön herättely. Henkilöstölle oleva koulutus aiheesta muistuttaisi sen olemassaolosta ja toisi sen näkyvämmäksi päiväkodin arkeen ja toimintakulttuureihin henkilökunnan tiedostaessa asian aktiivisemmin. Koulutusten myötä ympäristökasvatus voisi nousta siis paremmin ihmisten tietoisuuteen.

Siitä on jotenkin aateltu, et se on niin itsestään selvää ja se tulee väkisinkin, mut ei sen pitäis olla.

Palautella ihmisten mieleen, miten tärkeitä se on ja mitä se on.

Terävöitettäs sitä mitä siihen kuuluu ja mitä ne osa-alueet on ja mitä täällä voidaan tehdä.

Yhteenvetona voimme todeta haastateltavien kokevan pääosin ympäristökasvatuksen tason päiväkodissaan hyväksi. Oman asenteen ja arvojen koetaan vaikuttavan ympäristökasvatuksen toteutukseen samoin kuin resurssien. Väline- ja henkilökuntaresursseihin koettiin pääosin vaikuttaneen melko vähän ympäristökasvatuksen toteutukseen, vaikka joillakin henkilökunnan sairastelu oli näkynyt toiminnassa. Ympäristökasvatuksen vastavuoroisuus myös varhaiskasvattajalle sekä lilu-toiminnan leviäminen laajemmalle koettiin mahdollisuutena. Pohjaa arvioinnille ja kehittämiselle kaivattiin myös. Ajatus luonto-oppaista ja asiantuntijoista tuotiin myös esille. Ulkona oppimisen hyödyn tiedostaminen ja ihmisten herättely ympäristökasvatukseen koettiin myös tärkeiksi kehittämisen paikaksi.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tulosten analysoinnin jälkeen analysoituja tuloksia täytyy vielä tulkita eli analyysin tuloksia täytyy pohtia ja niistä tehdä omia johtopäätöksiä (Hirsjärvi ym. 2013, 229). Tutkijan olisi pyrittävä onnistuneisiin tulkintoihin analyysissa ja avainkriteerinä voidaankin sanoa siinä onnistuneen, kun saman näkökulman omaava lukija pystyy löytämään tekstistä samat asiat riippumatta samanmielisyydestä näkökulmaa kohtaan. Laadullisissa tutkimuksissa tutkimus on usein tulkinnallista ja sitä tehdään monissa vaiheissa; tutkija tulkitsee tulkintoja ja lukija puolestaan tulkitsee tutkijan tekemiä tulkintoja. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 151-152.)

Tässä luvussa tulkiten analyysissa saatuja tietoja haastatteluaineistosta tutkimuskysymyksen näkökulmasta. Samalla esittelen tekemiäni johtopäätöksiä analyysin kautta sekä opinnäytetyöprosessista. Eettisyys ja luotettavuus ja jatkotutkimuksen aiheet käsitellään myös tässä viimeisessä luvussa.

6.1 Tuloksista

Opinnäytetyöni tavoitteena oli saada tietoa siitä, kuinka varhaiskasvattajat kokevat ympäristökasvatuksen, sen toteutumisen ja näkymisen päiväkodin arjessa. Kuuden teema-haastattelun avulla sain monipuolista tietoa siitä, millä tasolla se on Jyväskylässä. Näiden pohjalta on hyvä lähteä pohtimaan ja kehittämään ympäristökasvatusta tulevaisuudessa.

Ensimmäisenä tutkimuskysymyksenäni oli määrittää, mitä ympäristökasvatuksen ajattelun olevan ja käsittävän ja se muodostuikin hyvin laaja-alaiseksi ja monipuoliseksi kokonaisuudeksi. Luontokasvatus oli aineistossa laajasti esillä, mutta onhan se myös monesti näkyvin osa päiväkodin arjessa tekemästä ympäristökasvatuksesta ja sitä on helppo toteuttaa päivittäin. Jokaisen päiväkodin ympäristössä on luontoa jossain muodossa ja sitä tulee muistaa hyödyntää aktiivisesti ja monipuolisesti. Luontoon ja sen asukkaisiin tulee tutustua ja niistä kertoa kunnioittavalla otteella, jotta ne tulevat lapselle tutuiksi ja lapsi oppii niitä arvostamaan. Luonnossa olemisen rikkaus ja sen mahdollisuudet hyvinvoinnille on tärkeä opettaa lapsille. Vain olemalla ja opettamalla luonnosta, lapsi voi alkaa luomaan omaa henkilökohtaista suhdettaan luontoon.

Kestävän kehityksen periaatteet tulisi olla jokaisella varhaiskasvattajalla omina arvoinaan. Esimerkiksi kierrätyksen tulisi olla melkeinpä itsestänselvyys varhaiskasvatuksesamme ja sen toteuttamisen mahdollistaminen vaatii hyvin vähän henkilökunnalta järjestää konkreettisesti. Jo kierrätyslaatikoiden olemassaolo ryhmätiloissa antaa paljon uusia mahdollisuuksia pedagogiikkaan.

Rakennetun ympäristön merkitys tulee myös tiedostaa ja muistaa arjen toiminnassa. Lapselle on myös tärkeää opettaa kaupunkiympäristön tarjoamia eri ulottuvuuksia, koska onhan se olennainen osa meidän ihmisten jokapäiväistä toimintaympäristöä. Kaupunkiympäristö voi tarjota lapsille ja meille paljon, jos vain osaamme tarkastella sitä tarpeeksi laaja-alaisesti.

Osallisuus näin laaja-alaisessa kokonaisuudessa on otettava huomioon pystyäkseen suunnittelemaan juuri kyseisille lapsille mielekästä ja kiinnostavaa toimintaa ja se myös tuntui toteutuneen haastatteluaineiston perusteella. Lapsen mielipiteille ja ajatuksille täytyy olla herkkänä. Lapsen ikä täytyy ottaa huomioon toiminnassa ja miettiä toteutusta aina ikätaso huomioiden. Ympäristökasvatuksen ollessa niin laaja ilmiö, voi siihen tarttuminen olla myös hankalaa. Ympäristökasvatus toteutuu useasti suunnittelemattomasti ympäristössä ja luonnossa ollessa, mutta mielestäni sitä tulee myös aktiivisesti suunnitella ja pohtia. Siitä saa myös halutessaan konkreettisia pedagogisia tuokioita ja oppimiskokonaisuuksia arkeen hyvinkin helposti. Tärkeimpänä olisi kuitenkin ympäristökasvatuksen näkyminen ylipäätään päivittäin pedagogiikassa, jota koko päiväkotipäivä lapselle kokonaisuudessaan on.

Ympäristökasvatuksen tulisi näkyä entistä enemmän varhaiskasvatuksen suunnitelmissa, koska jokaisen varhaiskasvattajan tulisi pystyä näkemään se heti sieltä ja pystyä kertomaan konkreettisia esimerkkejä kysyttäessä asiasta. Näin niiden arvojen ja sisältöjen omaksuminen itselleen ja pedagogiikkaan voisi olla säännöllisempää ja tasavertaisempaa. Jyväskylän kaupungin painottaessa liikunta- ja luontoa eli lilua, olisi sen tuotava esiin liikunnan lisäksi myös tasapuolisesti myös luonto. Liikunta- ja luontopainotteisuuden profiilia voisi nostaa myös virallisiin asiakirjoihin, koska arjessa se tuntuu olevan jo hyvinkin konkreettista.

Toisena tutkimuskysymyksenäni oli selvittää, millä eri tavoin ympäristökasvatusta toteutetaan päiväkodin arjessa ja esille nousikin monipuolinen kirjo toteuttaa ympäristökasvatusta. Suunnitelmalliset retket monipuolisiin ympäristöihin ovat tärkeitä. Suomen vuodenajat tarjoavat huikeita mahdollisuuksia tutkia, ihmetellä ja oppia lasten kanssa. Luonnon- ja kierrätysmateriaaleista saa hyvällä mielikuvituksella luotua lasten kanssa mitä monikäyttöisimpiä luomuksia ja taideteoksia. Lapsen opettaminen kestävän kehityksen periaatteille kuten kierrättämiselle ja ekologisuudelle tulisi olla luonnollinen osa arkea.

Anssu-peikon vuosittainen kiertäminen Jyväskylän seudun päiväkodeissa on tärkeää valistustyötä ja toivottavasti se saa myös jatkoa pitkään. Ryhmien pedagogisissa suunnitelmissa ympäristökasvatus tulisi olla integroituna ja tiivistettynä edes muutama lauseeseen, jotta se ei unohtuisi toimintaa suunniteltaessa ja toteutettaessa. Myös esimiesalueiden toimintasuunnitelmiin aiheesta olisi syytä kirjata varsinkin, jos ympäristökasvatus ei siellä ole edes liikunta- ja luontopainotteisen toiminnan suunnitelman myötä. Myös muut ympäristökasvatuksen ulottuvuudet luontokasvatuksen lisäksi tulee muistaa huomioida näissä suunnitelmissa.

Ympäristövastaavan rooliin tulisi saada lisää tietoisuutta ja sen profiilin nostatusta. Vastuualueita on paljon ja moni saattaa kokea ympäristövastaavan roolin jopa turhaksi tiimivastaavien ja työvuorosuunnittelijoiden rinnalla. Ympäristövastaavan tehtävät eivät kuitenkaan ottaisi niiden omaksumisen jälkeen paljoa vaivaa arjesta ja se mahdollistaisi paljon koko päiväkodille saaden heidät tietoiseksi koulutuksista ja erilaisista temaviikoista. Ottakaa siis haaste vastaan ja nimetkää heti seuraavassa palaverissa päiväkodillenne ympäristövastaavat.

Liikunta- ja luontopainotteisuus mahdollistaa paljon niin kuin analyysistä voimme huomata. Esimerkiksi tietoisuus koulutuksista ja ulkona oppimisen hyödyistä tuntuvat olevan täysin eri luokkaa lillalaisilla kuin muilla. Tieto koulutuksista ei vaikuta kulkevan samalla tavalla lillu-ryhmien ulkopuolelle, mikä on jopa huolestuttavaa. Lillulla ei luulisi olevan mitään syytä olla leviämättä kaikkiin Jyväskylän esikouluihin ja myös esikouluikäisiä nuorempien ryhmiin sen antaessa pedagogiikkaan niin paljon.

Kolmantena tutkimuskysymyksenäni oli selvittää ympäristökasvatuksen toteuttamisen haasteita ja mahdollisuuksia. Mallioppiminen on tärkeää pienten lasten kanssa ja oma

asenne ja arvot tulisi tiedostaa ja reflektoida niitä säännöllisesti. Lapset oppivat esimerkiksi kauden kauden kautta, miten ympäristöä ja luontoa tulisi kohdella ja mitä kaikkea se meille voi antaa. Aikuisen esimerkki on tärkein malli ja peili lapselle. Henkilökunnan sairastelulle ei ole paljoa tehtävissä, mutta tarvittavien välineresurssien esimerkiksi kotapaikkojen mahdollistamisen muodossa olisivat mahdollisia toteuttaa kaupungin vain pitäessä niitä tarpeeksi tärkeinä. Päiväkodin ympäristössä oleva kota loisi lapsiryhmille paremmat mahdollisuudet retkeillä ja olla luonnossa.

Arvioinnille ja kehittämiselle kaivattiin jotain pohjaa ponnistaa. Uskon esimerkiksi Keke-vuosikellon mahdollistavan ja konkretisoivan paljon ympäristökasvatusta päiväkotien arkeen. Kierrätyskeskuksen Keke-materiaalit tarjoavat myös loistavan tilaisuuden tarkastella ja suunnitella tietoisemmin kestävä kehityksen näkymistä omassa päiväkodissa. Myös lilussa oleva luontokasvatuksen vuosirungon voisi olla hyvä levittää myös laajemmalle ja mahdollistaa se näin myös muille kuin lilussa mukana oleville, jos sellainen tosiaan olemassa on. Koulutuksia kaivattiin herättelemään ihmisiä ja se olisikin varmasti hyödyllistä. Ympäristökasvatuksen profiilia tulisi nostattaa, jotta varhaiskasvattajat ymmärtäisivät vielä paremmin sen mahdollistamat hyödyt ja kokonaisvaltaisuuden koko varhaiskasvatuksen pedagogiikassa.

Henkilökunnan tulisi tiedostaa ulkona oppimisen merkitys ja lähteä lasten kanssa ulos retkeilemään enemmänkin kuin kerran viikkoon. Henkilökunnan tulee unohtaa omat asenteensa ja helppouden jäädä sisälle ja antaa lapselle oikeus oppia enemmän. Kaiken saman pedagogiikan voi toteuttaa ympäristössä ja luonnossa, jos vain uskaltaa antaa ajattelunsa sille tasolle mennä.

Esille heitettiin ajatus myös luonto-opaista ja asiantuntijoista. Vanhempien osallistaminen mukaan toimintaan koetaan usein haasteelliseksi, mutta myös tällaisen toiminnan kautta sitä kannattaisi myös yrittää. Eläkeläisten kanssa tehtävä yhteistyö voisi hyvinkin edesauttaa saamaan aktiivisia toimijoita mukaan toimintaan opastamaan lapsia luonnon tarjoamiin asioihin monipuolisesti ja osaavasti.

Vain kaksi haastateltavaa siis ottivat minuun yhteyttä esimiesten välittämän viestin myötä. Vähäisestä haastatteluinnoista voimme pohtia sen syitä tarkemmin. Haastattelun ajankohta osui kiireiseen aikaan vuodenvaihteeseen, jonka uskon vaikuttaneen aktiivisuuden osallistua opinnäytetyöhöni. Muitakin syitä voimme tälle passiivisuudelle

pohtia. Voiko ympäristökasvatus olla aiheena varhaiskasvattajille vieras tai epäkiinnostava? Välittivätkö esimiehet haastattelupyynnöni omille työntekijöilleen kuinka laajasti ja millä perusteilla sen he tekivät tai jättivät tekemättä?

Myös minä olen osaltani kehittämässä ympäristökasvatusta Jyväskylässä tuomalla esille työntekijöiden aitoja mielipiteitä siitä ja tuomalla ne näkyvästi esille näin opinnäytetyön muodossa. Tuon asiakirjapankki Askin kätköistä julki suuntaa antavan Keke-vuosikellon ja Jyväskylän varhaiskasvatuksen ympäristöohjelman, josta ne ovat nyt helppo löytää ja sisäistää omaan toimintaan. Osa haastateltavista kaipaili konkreettisia vinkkejä materiaalin etsintään. Varhaiskasvatukseen hyödynnettäviä ympäristökasvatuksen materiaaleja ja kirjavinkkejä on määritelty helpottamaan jatkossa tiedonhakuja ilmiöstä (Liite 6).

6.2 Opinnäytetyöprosessista

Opinnäytetyön tekeminen oli opettavainen ja mielenkiintoinen matka. Haastattelujen tekemisessä huomasin kehittyvänsä koko ajan ja haastattelut olivatkin kaikki hyvin erilaisia keskenään. Viimeisiä haastatteluja kohti mentäessä osasin esittää hyvinkin tarkentavia kysymyksiä ja tarttumaan oikeanlaisiin asioihin viedäkseen haastattelua syvemmälle. Taustatietoja olisin voinut kysyä tarkentavammin ja juuri ympäristökasvatusta ajatellen. Tutkimusongelman säätelemien taustatietojen kysyminen voi auttaa tutkijaa hahmottamaan haastateltavan maailmaa ymmärtämään mistä näkökulmasta hän niitä kuvaa (Vilka 2015, 131). Näitä asioita (esimerkiksi luonnossa viihtyminen ja sen säännöllisyys) tuli kuitenkin esille haastattelun aikana esimerkiksi sen tärkeydestä ja arvoista puhuttaessa.

Uskon haastattelujen olleen emansipatorisia, koska sain haastateltavat keskustelumme kautta monipuolisesti pohtimaan asioita ja siten jopa keksimään uusia ideoita toteutettavaksi arkeen. Opinnäytetyöni voidaan mielestäni katsoa saavuttaneen saturaation, koska aineistossa rupesi toistumaan samat asiat. Aineistoa oli siis tarpeeksi riittävästi.

6.3 Luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa käytetään termejä validiteetti ja reliabiliteetti. Validiteetti tarkoittaa juuri oikeiden asioiden tutkimista sekä tulosten yleistettävyyttä ja tulkinnan virheettömyyttä. Reliabiliteetilla tarkoitetaan tulosten pysyvyyttä eli toistettavuutta; päädytänkö samaan tuloksiin toisenkin kerran. Näiden soveltuvuudesta laadulliseen tutkimukseen ollaan hyvin eri mieltä ja nämä luotettavuuskriteerit eivät sellaisenaan katsota soveltuvan laadulliseen tutkimukseen. Tutkimusaineistosta tehtävät tulkinnat ja tutkimustulokset ovat aina tutkijakohtaisia ja ainutlaatuisia ja sen takia esimerkiksi validiteetin soveltaminen on hankalaa. (Kananen 2008, 123-124; Hirsjärvi & Hurme 2010, 186) Laadullinen tutkimus on siis aina erityinen eikä sen antamia tuloksia voida yleistää koskemaan tässä tapauksessa esimerkiksi koko Jyväskylän kaupungin varhaiskasvatusta.

Laadullista tutkimusta ei kuitenkaan voida jättää luotettavuusarvioinnin ulkopuolelle. Laadun varmistaminen laadullisessa tutkimuksessa sanotaankin tapahtuvan tutkimusprosessin aikana tehdyillä totuudenmukaisilla valinnoilla. Luotettavuutta laadullisessa tutkimuksessa lisää tutkijan tarkka selostus koko prosessin ajan kaikissa vaiheissa. Laatua parantaa hyvä haastattelurunko ja teemojen syventämisen mahdollisuus jo ennen haastattelutilannetta. Aineiston tuottamiseen liittyvät olosuhteet on kerrottava selvästi ja totuudenmukaisesti kuten haastattelupaikan kuvaus, haastattelun kesto, mahdolliset häiriötekijät, virhetulkinnat ja tutkijan oma itsearviointi tilanteesta. Haastatteluvälineistön kunnossapito etukäteen ja haastattelun aikana on hyvä varmistaa. Litteroinnissa tallenteen laadun on oltava hyvää ja kaikki haastattelun osat on oltava litteroitu. (Kananen 2008, 123-127; Hirsjärvi & Hurme 2010, 184-185; Hirsjärvi ym. 2013, 232-233.)

Analyysin arvioitavuus liittyy tutkimusmateriaaliin, eri vaiheiden ja tulkintojen dokumentointiin. Tarkka dokumentointi mahdollistaa ratkaisujen ja päätelmien tarkastelun jälkeen päin ulkopuolisen toimesta. Analyysissa tehtyjen luokitteluiden syntyminen ja niiden perusteet tulisi kertoa mahdollisimman tarkasti. Analyysin solmukohdissa tulee miettiä kaikki mahdolliset ja mahdottomat tulkinnat ja pyrkiä eliminoimaan sopimattomia vaihtoehtoja. Tulosten tulkinnassa on perusteltava tulkintojen perusta ja mihin ne pohjautuvat. Tähän auttaa suorien haastattelutekijöiden käyttäminen. (Kananen 2008, 125, 128; Hirsjärvi ym. 2013, 232-233.) Näitä luotettavuutta edistäviä toimenpiteitä olen kertonut koko opinnäytetyössäni kuvaamalla tarkasti jokaisessa osiossa prosessin eri vaiheita monipuolisesti niitä reflektoiden.

Avoin ja luottamuksellinen ote oppilaitoksen ja työelämän edustajien kanssa on koko opinnäytetyöprosessin ydin. Työssäni käyttämät lähteet ovat ajankohtaisia, luotettavia ja monipuolisista materiaaleista, joka lisää luotettavuutta ja eettisyyttä. Kerroin opinnäytetyöhöni osallistuville, mihin tulen käyttämään saamaani haastatteluaineistoa. Haastatteluihin osallistuminen on vapaaehtoista ja haastateltavan olisi ollut mahdollista peruuttaa osallistumisensa prosessin kaikissa vaiheissa. Säilytän haastateltavien anonymiteetin opinnäytetyössäni, josta muistutin haastateltavia vielä haastattelutilanteen alussa. Raportoin tutkimustuloksista mahdollisimman tarkasti huomioiden kuitenkin liiallisen tunnistettavuuden. Hävitin haastattelunauhut asianmukaisesti.

Kaikki haastateltavat olivat eri päiväkodeista, mikä lisää mielestäni tutkimustuloksien luotettavuutta. Tulee kuitenkin aina huomioida yksilöhaastatteluissa, että haastateltava kertoo oman näkemyksensä asiasta ja ettei ole varmuutta, kuinka se näkemys korreloituu hänen päiväkotinsa muiden työntekijöiden näkemyksiin. Hedelmällisintä olisi löytää haastateltavat, joilla olisi kokonaisvaltainen näkemys ko. asian toteutumisesta koko päiväkodin osalta. Yksi keino tuoda luotettavuutta olisi ollut valita keinoksi ryhmähaastattelu, joka Vilkan (2015, 123) mukaan soveltuu yhteisön käsitysten tutkimiseen. Haastateltavien puheissa kuitenkin oli paljon viittauksia koko päiväkotiin ja muihin ryhmiin ja toi esille heidän ajattelevan kokonaisvaltaisesti asioita, mikä luo kuvaa haastateltavan näkemyksen korreloitumisesta koko päiväkotiin.

6.4 Jatkotutkimuksen aiheet

Sähköinen kysely koko Jyväskylän varhaiskasvatuksen henkilökunnalle olisi ollut toinen vaihtoehtoni ja sen tekeminen voisikin antaa tarkempaa tietoa ympäristökasvatuksen toteutumisesta kokonaisvaltaisesti Jyväskylässä. Liikunta- ja luontopainotteisuus on myös mielenkiintoinen ja tuore aihe tutkittavaksi; miten eri lilu-päiväkotien toteutustavat eroavat, mitkä ovat sen konkreettiset hyödyt verrattuna ei-lilussa mukana olevaan päiväkotiin ja niin edespäin.

Opinnäytetyöni oli laaja yleiskuvaus isosta aihekokonaisuudesta, mutta sitä ja sen osia voisi tutkia myös tarkemmin valitsemalla niistä vain yhden. Esimerkiksi kestävä kehityksen tutkiminen tai luontokasvatuksen tarkastelu voisivat olla mielenkiintoisia aihekokonaisuuksia tutkia tarkemmin.

7 POHDINTA

Tämä opinnäytetyö tarjosi monipuolisen laadullisen katsauksen ympäristökasvatuksen toteutuksen tasoon Jyväskylän varhaiskasvatuksessa. Tietoa ja erilaisia pohdinnan aiheita voimme varmasti kaikki siitä löytää ja myöskin konkreettisia kehittämisideoita pystyttiin nostamaan esille. Tärkeintä kehittämistyössä on henkilökunnan yhteinen keskustelu siitä, mitä he haluavat painottaa toiminnassa lasten kanssa, mikä sitä ohjaa ja millainen arvo-maailma siihen liittyy (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 149). Ympäristökasvatus on aiheena tärkeä ja sen merkitys ei tule varmastikaan vähenemään jatkossakaan.

Opinnäytetyöprosessi on opettanut minulle pitkäjänteisyyttä ja kasvattanut minua ammatillisesti. Olen saanut tärkeää tietoa kyseisestä ilmiöstä ja koenkin sen henkilökohtaisen merkityksen syventyneen itseäni ja tulevaa työtäni ajatellen prosessin myötä. Pidän ympäristökasvatuksen toteuttamista entistäkin tärkeämpänä ja ajatus esimerkiksi metsäryh-mätoiminnan toteuttamisesta tulevaisuuden työpaikassani kiinnostaa minua kovasti.

Ympäristökasvatus ei tule koskaan päätökseensä vaan on ikuinen prosessi. Luontoa ja ympäristöä rakastava ja arvostava ihminen janoaa aina vain uusia kokemuksia esimerkiksi metsässä, tunturissa tai vesistöillä liikkumisessa vaikuttaen siten myös ympäris-töönsä positiivisesti (Pruuki & Pruuki 2010, 85). Tämän ikuisuuden mielikuvan tulisi luoda halu istuttaa ympäristökasvatuksen siemen lapseen niin varhaisessa iässä kuin mah-dollista eli myös juuri meidän toteuttamassa varhaiskasvatuksessa. Haluan lopettaa tämän ympäristökasvatuksesta kertovan opinnäytetyöni Fransiskus Assialaisen sitaattiin, mikä mielestäni kiteyttää koko ympäristökasvatuksen ideologian.

Niin kauan kuin maailmassa on lapsia, kukkia ja lintuja, niin kauan on toi-voa.

LÄHTEET

Aarnio-Linnanvuori, E. 2010. Ympäristökasvatus: teoriaa, käsitteitä ja sisältöjä. Teoksessa Sipiläinen I. & Tukeva P. (toim.) Ympäristökasvatus seurakunnassa. Vantaa: Hansaprint Direct Oy.

Allergiaterveys. Kansallinen allergiaohjelma 2008-2018. Luettu 8.11.2017. <http://www.allergiaterveys.fi/fi/allergiaohjelma/oireiden-hoidosta-ehkaisyn-suuntaan.html>

Cantell H. 2011. Lapsuus ja nuoruus ympäristösuhteen perustana. Teoksessa Furman E., Hallanar E-L., Halkka A., Niemelä J. & Sorvari S. (toim.) Ihminen ja ympäristö. Helsinki: Gaudeamus.

Eerola-Pennanen P., Raittila R. & Vuorisalo M. 2017. Johdatus varhaiskasvatukseen. Teoksessa Koivula, M., Siippainen, A. & Eerola-Pennanen, P. Valloittava varhaiskasvatus: Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Tampere: Vastapaino. Luettu 24.1.2018. Vaatii käyttöoikeuden. <https://www.ellibslibrary.com/reader/9789517686532>

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet. 2014. Opetushallitus. http://www.oph.fi/download/163781_esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

Heinonen T. & Luomi A. (toim.) 2008: Rakkaalla lapsella on monta nimeä. Ympäristökasvatuksen käsitteiden määritelmäluonnos. Pääkaupunkiseudun Kierrätyskeskus Oy. https://www.kierratyskeskus.fi/files/97/kasiteraportti_tiivis.pdf

Helsingin uutiset. 17.9.2016. Kuvasarja: Eskarilapset jopa 3 tuntia metsässä – ”Söin välipalan mustikkapuskasta”. <https://www.helsinginutiset.fi/artikkeli/434547-kuvasarja-eskarilapset-jopa-3-tuntia-paivassa-metsassa-soin-valipalan>

Hirsjärvi S. & Hurme H. 2010. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, S., Remes P. & Sajavaara P. 2013. Tutki ja kirjoita. 15.-17.painos. Porvoo: Bookwell Oy.

Houtsonen L. 2004. Aihekokonaisuudet kannustavat kehittämään opetusta. Teoksessa Niinikangas L. (toim.) Kotipihasta maailmalle. Ympäristökasvatuksen karttakirja. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.

Hämeenlinnan kaupunki. Metsäryhmätoiminta. Luettu 11.2.2018. <http://www.hameenlinna.fi/Palvelut/Perheiden-palvelut/Esiopetus/Metsaryhmatuiminta/>

Japa Ry. 19.1.2016. Anssu-peikko innostaa lapsia lajittelemaan ja kierrättämään Jyväskylän seudulla jo kymmenettä vuotta. Luettu 4.3.2018. <http://www.japary.fi/ajankohdasta/anssu-peikko-innostaa-lapsia-lajittelemaan-ja-kierrattamaan-jyvaskylan-seudulla-jo-kymmenetta-vuotta/>

- Jernfors T. 2015. Ympäristökasvatuksen näkyvyys Jyväskylän Vihreä lippu-kouluissa. Sosiaalialan koulutusohjelma. Hämeen ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.
- Jyväskylän kaupunki. 2018. Varhaiskasvatus ja esiopetus. Liikunta- ja luontokerhot. Luettu 6.3.2018. <https://www.jyvaskyla.fi/paivahoito/kerhot/liikuntaluontokerho>
- Jyväskylän Varhaiskasvatussuunnitelma. 2017. Varhaiskasvatus- ja perusopetuspalvelut. Luettu 29.11.2017 <https://peda.net/opetussuunnitelma/ksops/vasu2017>
- Kananen, J. 2008. Kvali: Kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kananen, J. 2015. Opinnäytetyön kirjoittajan opas: Näin kirjoitan opinnäytetyön tai progradun alusta loppuun. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Keskisuomalainen. 15.11.2015. Metsäeskeri sai Keski-Suomen palkinnon ympäristökasvatuksesta. Luettu 11.2.2018. <https://www.ksml.fi/keski-suomi/Mets%C3%A4eskari-sai-Keski-Suomen-palkinnon-ymp%C3%A4rist%C3%B6kasvatuksesta/381291>
- Kierrätyskeskus. Ympäristökoulutus. Luettu 11.2.2018. <https://www.kierratyskeskus.fi/polku>
- Kokkonen A. (toim.). 2013. Yhteinen käsitys. Kestävän kehityksen kasvatuksen ja koulutuksen sanasto ja käytännöt. Helsinki. Pääkaupunkiseudun kierrätyskeskus. Viitattu 5.11.2017. http://www.yhteinenkasitys.fi/sites/prod.yhteinenkasitys.fi/files/yhteinen_kasitys_web.pdf
- Koskinen S. 2010. Osallisuus ja vastuu ympäristöstä. Teoksessa Sipiläinen I. & Tukeva P. (toim.) Ympäristökasvatus seurakunnassa. Vantaa: Hansaprint Direct Oy.
- Kouvolan Sanomat. 1.9.2016. Kouvolan metsäeskerit ovat menestys- laskemista harjoitellaan kävyillä. Luettu 11.2.2018. <https://kouvolansanomat.fi/uutiset/lahella/7c179ccf-23b0-4555-85c4-a737abc886bf>
- Kuusela K. 2016. Ympäristökasvatus varhaiskasvatuksessa. Ympäristökasvatuksen toteutuminen, kokeminen ja kehittämistoiveet varhaiskasvatuksessa Rovaniemellä. Sosiaalialan koulutusohjelma. Lapin ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.
- Laaksonen H. 2014. Ympäristökasvatus osana varhaiskasvatusta: Päiväkotiki Ompulan ympäristökasvatusopas. Sosiaalialan koulutusohjelma. Turun ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.
- Laitinen H. & Mäntylä N. 2016. ”Aarnimetsän päiväkotiki” Kartoitusti luontopainotteisen yksityisen päiväkodin potentiaalille Jyväskylään. Sosiaalialan tutkinto-ohjelma. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.
- LUKE. Luonnonvarakeskus. 2016. Luonnon hyvinvointivaikutukset. Viitattu 10.3.2018. <https://www.luke.fi/tietoa-luonnonvaroista/virkistyskaytto/luonnon-hyvinvointivaikutukset/>

Luomi A., Lembidakis K., Markkula J., Sunikka J. & Rantalainen S. 2010. Kiuru ja koppakuoriainen. Päivähoidon ja alkuopetuksen ympäristökasvatusideoita. Vantaan kaupunki. <https://www.kierratyskeskus.fi/files/3204/kiurujakoppis.web.pdf>

Luomi A., Paananen J., Viberg K. & Virta L. 2010. Keke päiväkodissa. Kestävän kehityksen opas. Pääkaupunkiseudun Kierratyskeskus Oy. https://www.kierratyskeskus.fi/files/4679/Keke_paivakodissa.pdf

LYKE. Luonto- ja ympäristökasvatuksen tukiverkosto. Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liitto. Luettu 8.2.2018. <https://www.luontokoulut.fi/>

Metsähallitus. 2018. Jokamiehen oikeudet- ja velvollisuudet. Viitattu 10.3.2018. <http://www.luontoon.fi/jokamiehenoikeudet>

Mykrä N. 2017. Miksi ja miten monialaisesti ulos oppimaan? Teoksessa Kettunen A. & Laine A. (toim.). Ilmiöt ihmeteltäväksi. Monialaisia ideoita ulkona oppimiseen. Jyväskylä. PS-kustannus.

Palmer, J. 1998. Environmental education in the 21st century: Theory, practice, progress and promise. London; New York: Routledge. Luettu 23.1.2018. Vaatii käyttöoikeuden. <http://web.a.ebscohost.com.elib.tamk.fi/ehost/ebookviewer/ebook/bmx1YmtfXzc2NTE5X19BTg2?sid=30ab04c8-a456-4219-9411-7ef7cd95cc75@sessionmgr4009&vid=0&format=EK&rid=1>

Parikka-Nihti M. & Suomela L. 2014. Iloa ja ihmettelyä. Ympäristökasvatus varhaislapsuudessa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Parikka-Nihti M. 2011. Pieniä puroja. Kasvua kohti kestävä kehitystä. Helsinki: Lasten keskus.

Pruuki H. & Pruuki L. 2010. Vihreä pedagogiikka. Teoksessa Sipiläinen I., & Tukeva P., (toim.) 2010. Ympäristökasvatus seurakunnassa. Vantaa: Hansaprint Direct Oy.

Raittila R. 2008. Retkellä. Lasten ja kaupunkiympäristön kohtaaminen. Jyväskylän yliopisto. Väitöskirja.

Raittila R. 2016. Ympäristökasvatus on lasten toimintaa. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.). Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Rantajärvi L. 2016. Terveysttä ja iloa luonnosta. Ympäristö-lehti. (5) 13-18.

Reunamo J. & Suomela L. 2013. Education for sustainable development in early childhood education in Finland. Journal of Teacher Education for Sustainability 15, (2) 91-102. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1107636.pdf>

Suomen Latu 19.10.2017. Luontopäiväkodit kasvattavat suosiotaan. Luettu 11.2.2018. <https://www.suomenlatu.fi/uutiset/ulkoile/2017/luontopaivakodit-kasvattavat-suosiotaan.html>

Suomen Latu. Lastentoiminta. Luettu 1.2.2018. <https://www.suomenlatu.fi/ulkoile/las-tentoiminta.html>

Suomen ympäristökasvatuksen seura Ry. 2016. Ympäristökasvatus. Luettu 22.9.2017.

<https://www.feesuomi.fi/ymparistokasvatus>

Suominen J. Jyväskylän kaupungin päivähoidon ympäristövastaava. Puhelinhaastattelu 6.3.2018. Haastattelija Laitinen J. Jyväskylä.

Suominen J. Jyväskylän kaupungin päivähoidon ympäristövastaava. Keke-vuosikello ja Jyväskylän varhaiskasvatuksen ympäristöohjelma. Sähköpostiviesti. Luettu 20.2.2018.

SYKLI. Suomen ympäristöopisto. Ympäristökasvatus. Luettu 11.2.2018.

<https://www.sykli.fi/Default.aspx?tabid=620>

Tani, S., Cantell, H., Koskinen, S., Nordström, H. & Wolff, L-A. 2007. Kokonaisvaltaisuuden haaste: näkökulmia ympäristökasvatuksen kulttuuriseen ja sosiaaliseen ulottuvuuteen. Kasvatus 38 (3) 199-211.

Tuomi J. & Sarajärvi A. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 6. painos. Helsinki: Tammi.

Turja L. & Vuorisalo M. 2017. Lasten oikeudet, toimijuus ja osallisuus oppimisessa. Teoksessa Koivula, M., Siippainen, A. & Eerola-Pennanen, P. Valloittava varhaiskasvatus: Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Tampere. Vastapaino. Luettu 24.1.2018. Vaatii käyttöoikeuden. <https://www.ellibslibrary.com/reader/9789517686532>

Wahlström R. & Juusola M. 2017. Vihreä hoiva ja kasvatus. 2.painos. Helsinki: Artemia.

Vanhanen M. 2011. ENO-verkkokoulu-koululaisista ympäristölähettiläiksi. Teoksessa Harju-Autti P., Neuvonen A & Hakkarainen L.(toim.). Ympäristötietoisuus: Suomalaiset 2010-lukua tekemässä. Helsinki: Rakennustieto Oy.

Varhaiskasvatuslaki 19.1.1973/36.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Opetushallitus. Tampere: Juvenes Print - Suomen yliopistopaino Oy. http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf

Vihreä lippu. Ohjelman esittely. Luettu 11.2.2018. <http://vihrealippu.fi/esittely/>

Vilkkä H. 2015. Tutki ja kehitä. 4. painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Willamo R. 2005. Kokonaisvaltainen lähestymistapa ympäristönsuojelutieteessä. Ympäristönsuojelutieteen väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://www.helsinki.fi/ymparistotieteet/pdf/EF/EF23-Willamo.pdf>

Willamo R. 2004. Ympäristö: luontoa ja kuttuuria? Teoksessa Cantell H. (toim) Ympäristökasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus

Wolff, L-A. 2004. Ympäristökasvatus ja kestävä kehitys 1960-luvulta nykypäivään. Teoksessa Cantell, Hannele (toim). Ympäristökasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Ympäristöministeriö. 2013. Mitä on kestävä kehitys. Viitattu 22.9.2017
http://www.ymp.fi/fi-fi/ymparisto/kestava_kehitys/mita_on_kestava_kehitys

Äänekosken kaupunkisanomat. 1.2.2016. Metsäeskarissa mennään toiminnallisuus edellä. Haku on jo käsillä. Luettu 11.2.2018. <http://aksa.fi/metsaeskarissa-mennaan-toiminnallisuus-edella-haku-on-jo-kasilla/>

LIITTEET

Liite 1. Saatekirje

Hei!

Olen sosionomiopiskelija Tampereen ammattikorkeakoulusta ja olen tekemässä opinnäytetyötäni **ympäristökasvatuksesta**. Työni tavoitteena on selvittää, miten varhaiskasvattajat kokevat ympäristökasvatuksen käsitteen ja miten sitä tällä hetkellä toteutetaan Jyväskylässä. Haasteita ja mahdollisia kehittämisideoita on myös tavoitteena saada selville.

Olisiko juuri teillä aikaa puhua kanssani hetken tästä tärkeästä asiasta? Tavoitteenani on haastatella **kuutta lastentarhaopettajaa** ja tämä tulee viemään ajastanne **noin tunnin**. Käsittelen teitä ja päiväkotianne opinnäytetyössäni täysin anonyymisti. Nauhoitan keskustelumme tarkemman analyysin vuoksi, minkä jälkeen hävitän haastattelunauhan välittömästi. Olen saanut tutkimusluvan kehittämistyön palvelupäällikkö xxxxx xxxxxxxx 14.11.2017.

Tuloksilla saamme tärkeää tietoa ympäristökasvatuksen tämän hetkisestä toteutumisesta Jyväskylässä ja pystymme tuomaan esille potentiaalisia kehittämisideoita.

Jos ja kun kiinnostuit, ota minuun yhteyttä mahdollisimman pian (viimeistään 24.11.2017) ja sovitaan yhdessä molemmille sopiva haastattelu-aika. Voit joko laittaa minulle joko sähköpostia (xxxx.xxxxxx@xxxx.fi) tai soittaa minulle puhelinnumeroon xxx-xxxxxx. Lisätietoja tutkimuksestani voitte kysyä minulta näistä yhteystiedoista.

Kiitos jo etukäteen! 😊

Ystävällisin ja odottavaisin terveisin

Jonna Laitinen

Liite 2 Haastattelurunko

Aloitus ja taustatietoja:

- Mikä on koulutuksenne?
- Kuinka kauan olette tehneet töitä varhaiskasvatuksessa?

Ympäristökasvatuksen määrittely ja sen sisällöt:

- Mitä ympäristökasvatus mielestäsi on ja mitä siihen kuuluu?
- Kuinka tärkeänä sen koet pedagogisesta näkökulmasta?

Ympäristökasvatuksen toteuttamisen toimintatavat:

- Millä eri tavoin teidän päiväkodissanne näkyy ympäristökasvatus ja kuinka usein sitä toteutetaan?
- Millaisia eri ympäristökasvatukseen liittyviä ohjelmia tai toimintaa päiväkodissanne on toteutettu?
- Onko päiväkodissanne ympäristöasioista vastaava henkilö?
- Minkä verran ympäristökasvatus näkyy teidän päiväkodin pedagogisessa suunnitelmassa?
- Miten ympäristökasvatus näkyy mielestänne Jyväskylän ja valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa?

Ympäristökasvatuksen haasteet ja mahdollisuudet:

- Millä tasolla ajattelet ympäristökasvatuksen toteutuksen olevan päiväkodissasi?
- Kuinka paljon vaikuttaa oma ja työyhteisön resurssit ja tahto ympäristökasvatuksen toteutumisessa?
- Koetko saaneesi /saavasi ympäristökasvatukseen tarpeeksi koulutusta ja ohjausta?
- Miten ympäristökasvatusta voitaisiin kehittää?

Liite 3 Esimerkki analysointiprosessista

Litterointi	Redusointi	Klusterointi	Abstrahointi
<p>Mun mielestä ympäristökasvatus on ihan kaikkea tätä mitä meidän ympärillä on. se on sitä luontoa mitä meidän lähellä on, mut se on myös sitä rakennettua ympäristöä. Ja myös täällä sisällä, tavallaan luonnosta huolta pitämistä, elikkä just nämä kierrätykset ja kaikki että. Se on hirveän laaja asia.</p> <p>Rakennettu ja luonto. Mutta jos pysytään tämmösissä pääkohdissa nii just se luonto ja sitten myös se rakennettu ympäristö ja sit tavallaa myös se ihmisen toiminta siinä rakennetussa ympäristössä ja luonnossa että..</p> <p>Millä tavalla me luontoa kunnioitetaan ja suojellaan ja sitten myös ympäristöä vaalimme.</p>	<p>Kaikki ympärillämme, luonto ja rakennettu ympäristö</p> <p>sisätiloissa tapahtuvaa luonnosta huolta pitämistä esimerkiksi kierrätyksen avulla</p> <p>ihmisen toiminta rakennetussa ympäristössä ja luonnossa</p> <p>Laaaja asia</p> <p>luontoa kunnioitetaan, suojellaan ja ympäristöä vaalitaan.</p>	<p>Laajuus</p> <p>Luonto ja rakennettu ympäristö</p> <p>Sisätiloissa tapahtuvaa esim. kierrätys</p> <p>Ihmisen toiminta näissä</p> <p>Luonnon kunnioitus ja suojelu</p>	<p>Ympäristökasvatuksen osa-alueiden määrittelyä</p>

KEKE-VUOSIKELLO

TOUKO- ELOKUU

- päiväkotien suunnittelupäivillä mietitään, miten/mitä ympäristöasioista kirjataan oman päiväkodin vasuun → ympäristöohjelman kaksi tavoitetta
- suunnittelupäivillä käydään läpi KEKE-vuosikello ja/tai oman päiväkodin KEKE-toimintasuunnitelma

ELO- JA SYYSKUU

- ympäristövastaava/ympäristövastuutiimi tarkastaa, että ryhmissä on asianmukaiset kierrätysohjeet ja – laatikot. Lisätietoa: Jyväskylän kaupunki → ympäristö ja luonto → jätehuolto
- **Liikkujan viikko vko 38:**
Liikkujan viikko ja Autoton päivä Jyväskylässä: www.japary.fi/autoton-paiva.html
Valtakunnalliset Liikkujan viikon sivut: www.liikkujanviikko.fi

LOKAKUU

- **Energiansäästöviikko vko 41:** www.energiansaastoviikko.fi, www.motiva.fi
- **Jyväskylän kaupungin Henkilöstön ympäristöpäivä:** kohderyhmänä ympäristöyhdyshenkilöt, ympäristövastuuhenkilöt, esimiehet ja ympäristötyöryhmien jäsenet. Ilmoittautuminen Intrakalenterin kautta!

MARRASKUU

- Ympäristövastaavien työkokous – ilmoittautuminen Intrakalenterin kautta!
- **Älä osta mitään – päivä marraskuun viimeinen perjantai:** www.ala-osta.wordpress.com

JOULUKUU

TAMMIKUU

HELMIKUU

- **Lainan päivä 8.2** → voisiko olla vaikka lainakirjan/lelun viikko, lapset toisivat kotoa kirjan/lelun jota kaikki voivat lainata?

MAALISKUU

- **Maailman vesipäivä 22.3** → voisiko maaliskuun ajan kiinnittää erityistä huomiota veden kulutukseen? Lisätietoa: www.ymparisto.fi
- **Jyväskylän kaupungin Henkilöstön ympäristöpäivä:** kohderyhmänä ympäristöyhdyshenkilöt, ympäristövastuuhenkilöt, esimiehet ja ympäristötyöryhmien jäsenet. Ilmoittautuminen Intrakalenterin kautta!

HUHTIKUU

- **Nuukuusviikko vko 16** (vko 17 jos pääsiäinen on vkolla 16): www.nuukuusviikko.fi

Liite 5 Jyväskylän varhaiskasvatuksen ympäristöohjelma

JYVÄSKYLÄN KAUPUNKI**YMPÄRISTÖOHJELMA****01.02.2016****VARHAISKASVATUS**

TAVOITTEET	TOIMENPITEET	VASTUUTAHO	MITTARIT/SEURANTA AIKATAULU
Luodaan myönteinen ympäristösuhde ja -asenne	Varhaiskasvatus- ja esiopetus-suunnitelma edistävät lapsen ympäristötietoisuutta ja luonnon kunnioittamista Lapsi saa kokemuksia kestävän kehityksen periaatteella toimimisesta	Päiväkodin johtaja Työyhteisö Ryhmien henkilökunta yhteistyössä Japa ry:n Anssu-peikon kanssa	(niiden varhaiskasvatussuunnitelmien osuus joista löytyvät kirjatut ympäristötietoutta ja luonnon kunnioittamista tukevat toimintatavat kaikista varhaiskasvatussuunnitelmista) 1 vierailu/vuosi
Luodaan perusteet kestävän kehityksen ymmärtämiselle	Järjestetään kestävää kehitystä ja ympäristötietoisuutta tukevia koulutuksia Jokaiseen päiväkotiin nimetään ympäristövastaava, joka huolehtii tiedottamisesta	Päivähoidon kehittämistyöryhmä yhteistyössä päivähoidon ympäristövastaavien kanssa Päiväkodin johtaja	1 ympäristöaiheinen koulutus/vuosi Syystoimintakauden alussa päiväkodin ympäristövastaavan nimi/vuosi
Lisätään ekologisesti kestä-	Määritellään tarjouspyynnössä huomioitavat	Hankintakeskus/Päivähoidon johtoryhmä/Päiväkodin	V. 2020 loppuun mennessä päiväkodeissa ekologisesti kestävät,

vien ja turvallisten tuotteiden käyttöä	yhteiset kestävä kehityksen kriteerit, joita käytetään kaikissa kalustehankinnoissa	johtajat ja hankintavastaavat	turvalliset ja ergonomiset kalusteet
Muutetaan osto- ja kulutustottumukset kestävä kehityksen mukaisiksi	Pitkäjänteinen suunnitelma päiväkotien, perhepäivähoitajien ja kerhojen hankintojen tekemiseksi Noudatetaan tehtyjä hankintatasopimuksia	Päiväkodin johtaja Päiväkodin hankintavastaava Päiväkodin johtaja Päiväkodin hankintavastaava	Jyväskylän kaupungin intranet: Hankintakeskus
Välitetään ympäristötietoa lasten vanhemmille, lähiympäristölle ja yhteistyötahoille	Henkilökunnan ympäristötietoisuuden lisääminen Kestävä kehityksen teemaviiakoista tiedottaminen	Päivähoidon kehittämistyöryhmä/ Päivähoidon ympäristövastaavat yhteistyössä yksiköiden ympäristövastaavien kanssa	1 työkokous/vuosi 2 teema-aiheista tiedotetta/vuosi

Liite 6 Materiaalivinkkejä ympäristökasvatuksesta varhaiskasvatukseen

HSY:n Nökön matkassa-materiaali

https://www.hsy.fi/sites/Esitteet/EsitteetKatalogi/HSYn_Puuhakirja_A4.pdf

Kierrätyskeskuksen materiaalit mm. Keke päiväkodissa, Vihreää Draamaa lelumaassa ja Lasten maapalloretki ja Kiuru ja Koppakuoriainen

<https://www.kierratyskeskus.fi/ymparistokoulutus/kasvattajat/opetusmateriaalit/varhaiskasvatus>

Korpelainen, Kaukonen, Räsänen. 2004. Arkkitehtuurin ABC. SAFA- Suomen arkkitehtiiliitto. Löytyy myös <https://www.safa.fi/fin/safa/arkkitehtuurikasvatus/>

MAPPA Ulkona oppimisen, ympäristökasvatuksen ja kestään elämäntavan materiaali-pankki. <https://mappa.fi/fi/etusivu>

Parikka-Nihti M. 2011. Pieniä puroja. Kasvua kohti kestävä kehitystä. Helsinki. Lasten keskus.

Parikka-Nihti & Suomela. 2014. Iloa ja ihmettelyä. Ympäristökasvatus varhaislapsuudessa. Jyväskylä. PS-kustannus.

Pruuki H. 2009. Ekonistin käsikirja. Helsinki. LK-kirjat.

Suklaan matkassa-opas (soveltuu esikoululaisille)

http://www.reilukaupunki.fi/fileadmin/user_upload/reilukauppa/Tiedostoja/tarivihko_net.pdf

Vihreän lipun Yhteinen maapallo-opas.

http://vihrealippu.fi/wp-content/uploads/2017/01/maapallo_vaka_web.pdf

Wahlström R. & Juusola M. 2017. Vihreä hoiva ja kasvatus. Artemia. Helsinki.

Lasten kirjoja:

Frith A. & Allen P. 2012. Roskat pois. Kurkista ja kierrätä. Tammi.

Kiiskilä. 2014. Ikioma Itämeri. Karisto.

Kuisma T. & Nevakivi L. 2017. Lapsen oma väriseikkailu. Minerva.

Niemelä, Rönkä. 2017. Nähdään majalla, lintuagentit. Sammakko.

Niemelä, Pelliocioni, Rönkä. 2016. Nähdään majalla, pörriäisagentit. Sammakko.

Suomi-Vihonen, Kiiveri, Vaajakallio. 2011. Majan salaisuudet. Luonnontutkijan väijykirja. Lasten keskus.

Tuormaa M. 2016. Takapihalta alkaa seikkailu. PS-kustannus.

Vehmanen S. & Nevakivi L. 2007. Lasten oma luontokirja. Minerva.

Warwick, Morgan. 2018. Mitä ihmettä! Puut. Lasten keskus.